

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historia Provinciæ Paraquariæ Societatis Jesv

Techo, Nicolas

Leodii, MDCLXXIII.

Liber Octavus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38528

HISTORIÆ PROVINCIAE PARAGUARIÆ SOCIETATIS JESU

LIBER OCTAVUS.

ORDUBÆ tantisper commorantem Nicolaum Durandum Provinciale excepit cura viaticum procurandi Didaco Torres, in Peruviam, unde à viginti annis ad fundandam Paraguarientem Provinciam venerat, postliminiò revertenti. Causa hujus consilii fuit vegetus boni senis & fere octogennarii animus, arctari se Cordubensi infrequenti tractu agrè ferentis, oprantisque in numerosioribus urbibus idem circa Æthiopum baptismorum examina præstare, quod per Tucumaniam æquali laude ac fructu perfecerat. Pauci admodum discessum ejus approbabant, quod ea in ætate rebus agendis inidoneus videretur: & Provincia tota reclamaret, sui patris & fundatoris senium omnibus officiis prosequi, atque ossa defuncti ad incitamentum posterorum in suo meditullio conservare desiderans. Perstitit tamen ille in opinione, dandumque fuit illud bono seni, si minus opere, tamen auctoritate in Peruvia multum præstituro. Qui, quia non amplius in provinciam redituras est, non abs re erit, si ea, quæ ad ejus reliquam vitam pertinent, litteris consignavero: ne quid posteritas de tanto homine, de hac provinciâ meritisimo, in meo opere jure merito requirat. Cordubâ discedens, in Peruano itinere ducentos Æthiopes per varia loca conquistos, conditione adhibitâ, sacro Fonte denuò lavit: Sociis per Tucumaniam sparsis ad idem præstandum animatis. Estecenses cives discordantes auctoritate reünit. Emenso ducentarum leucarum spatio, Potosium attingit, urbem argenti fodinis per totum Orbem celeberrimam: cui argento eruendo quinquaginta circiter Indorum millia partitis vicibus insudant; Europæi sanguinis hominum circiter sex millia, toridem Æthiopum capita computantur. Hos curandos præsertim sibi suscipiens Didacus noster, singulorum Baptismos per se aut per alios examinavit: nec aliarum rerum negligens sufficientes pecunias ad fundandam in natali Divi Xaverii solo Societatis domum assignati procuravit: & ut idem institores Cantabri in Divi Loiola patria præstarent, omnibus modis contendit. Inter quæ & alia negotia, ob asperitatem Potosinæ ætatis, æger factus, Chuquisacam, duodecimo inde lapide, amœnam salubremque urbem, ex voluntate Majorum concessit: quæ urbs cum sit Senatu Regio & Archiepiscopali sede insignis, & eò concurrant litium ergò e Tucumania, Paraguarie & fluminis Argentei præfecturis frequentes advenæ, & e portu Boni-æetis numerosi Æthiopum manipuli, per Peruviam distrahendi, conformem suo genio materiam abundè reperit. Ab Archiepiscopo & ab Synodo Provinciali obunxit decretum fieri de examinandis Æthiopum baptismis, & de pueris etiam cum baptismi testimonio expositis, ob errores suborini solitos, ad normam consilii Mediolanensis, adhibitâ cautione, denuò baptizandis. Eâ vit ætate per totam Peruviam excurrens, si per vires licuisset, ad juvandos Æthiopes, quorum mille & quingenta capita ejus ope in Chuquisacensi ditione uno anno, apposita conditione, sacro Fonte telota sunt. Æthiopica linguæ artes, præcepta & rudimenta Fidei Christianæ, eo adveniente, typis mandata sunt: & Socios aliquot Æthiopico idiomati addiscendo à Præposito Generali destinari impetravit. Auctoritate suâ Paraguarie Indos ab Mamalucis vexatos, obtentis ab Senatu auxiliariis aliquot diplomatibus, sæpius juvit. Chiriguanaurum nationi Christo subjugandæ Sociorum & pecuniarum subsidia collegit,

CAPUT

I.
Didaci Torres vitæ postrema.

1627.

Æthiopum
sub consilio
ne baptismus.

Potosium.

Urbs Chu-
quisaca.

CAPUT

I.

Didaci Torres

vitæ postrema

1627.

Æthiopum

cura.

Mille & quin-

genti sub con-

silio bap-

tismi.

Potosium.

Urbs Chu-

quisaca.

creditum.

*Chiriguana-
rum cura.*

creditumque est, eo apud Superos intercessore, prædixit hominem divinitus motum fuisse, ut vellet missionem hanc præfenti argento, & postmodum quingentorum aureorum censu juvare. Turcam hominem, nullis antea machinis domabilem, primo congressu ita devicit, ut se ei baptizandum statim traderet. Hispanam mulierem jam maritatum, & homines duos vitam regularem in speciem professos, Baptismi expetentes, secreto baptizavit. Vir honestus ob fugam uxoris mœstissimus divinitus monitus fuit, ut ad Didacum Torres acceptum præter ordinem indicium referret; optimo successu: nam Didacus, usurpatore ad se vocato, auctoritate interpositâ, scœminam restitui curavit. Alius Confessionem Sacramentalem præcepto tempore omittente volens, audiit derepentem vocem monentem, ut ad Didacum Torres de ea excipienda clam præmonitum pergeret. Franciscum Diastanium pro Paraquaria Romam Procuratorem viturum, prædixisse, ex literis ejus collectum est. Quaternas diebus singulis horas, & quandoque noctes integras, Divinorum meditationi tribuebat. Venerabile Sacramentum exquisitissimis modis colebat. Sacerdotale munus omnibus dignitatibus anteponere. Virgini Matri addictissimus erat, in cujus honorem Sacellum domesticum Chuquisacæ ad privatam pietatem alendam construxit, in quo quamdiu potuit optimus senex quotidie Sacrum faciebat. Nervosa in Concionibus, non curiosa sectabatur. Ne nostri juvenes assuescerent limatulis Concionum compositoribus, omnes e bibliotheca erutos vendidit: Sanctorum Patrum operibus ad usum expositis. Inter eos labores palmatis semper ei erat Æthiopum juvandum cura. Vulgatâ per Peruviam & Europam octogennarii senis erga miseram gentem sollicitudine, multi præstantes viri, inter quos Federicus Cardinalis Boromæus, Archiepiscopus Limensis, & alii Peruvix Episcopi, necnon Societatis Generalis, Apostolicum ministerium post tot gestos Magistratus, & fundationem duarum Provinciarum, amplissimis verbis ei gratulati sunt. Tribus postremis vitæ annis paraly si lectulo affixus, ne gravis esset aliis, accelerari sibi mortem ab pio Numine instanter postulavit. Voti compos, octogesimo octavo ætatis anno, ab inita Societate sexagesimo octavo, ab emissa professione quatuor Votorum quinquagesimo, vir, si regendi peritiam, si ardua quæque negotia ad exitum perducendi industriam, si multipliciter operum, & varietatem virtutum species, cum paucis Societatis nostræ Heroibus comparandus, placidissimè fati concessit. Favorem Clementis Octavi, quorundam Cardinalium, Regis Catholici, Hispaniæ Magnarum, Societatis Generalium, & plerorumque Peruvix Præsulum promeritus, eo tantum usus est ad Majorem Dei Gloriam promovendam, & miserorum sublevandam calamitatem. Cadaver funebriter elatum cohonestare Senatûs Regius, Magistratus Civilis & Ecclesiasticus, Ordines omnes, & urbs totâ, debitis lacrymis omnium patrem prosequentes. Eo mortuo Collegium Chuquisacense, Societatis firmissimam columnam cecidisse, pro monumento scripsit; & ego perfunctus officio stylum ad Urvaicam retraho, ubi Rochum Gonsalvium, Ibicuitensem regionem magno animo ad Christi partes sollicitantem, videbimus.

*Didaci Tor-
res mori.*

*Funebris
pompa.*

CAPUT
11.
Rochus G6
silvius ad
Ibicuitum
oppidi fun-
damenta
jacet.

*Crux etc.
lit.*

IBICUITUS fluvius centum ab portu Boni-æris leucis, in opposito Japeyviensibus littore, Urvaicæ influit. Intererat autem propagationis Evangelicæ hujus fluminis accolæ ad fidem Christo dandum pellicere, ut his domitis ascensus fieret ad eos populos curandos, qui inter Urvaicam & mare Atlanticum variis in regionibus latissimè habitant. Eo sine Rochus Gonsalvius, manifesto vitæ discrimini caput obiciens, per Ibicuitum scaphâ vectus, exiguo remigum numero tam diu navigavit, donec superatis quadraginta leucis ad Tabacæ potentis Casiqui terras appelleret: à quo benevolè exceptus longè faciliora rei gerendæ iniuria, quam existimaverat, invenit. Nam Tabacæ, audito Christi Evangelio, in se recepit tantam Ethnicorum multitudinem cogere, quanta sufficeret ad justum oppidum condendum. Ad quod bonis auspiciis inchoandum, deturbatâ ingenti arbore, Crux fabricata est: cui erigendæ non sufficientibus viris, magnâ alacritate Barbaræ mulieres infantesque manus adinvêre. Secundum id, Sacello extemporaliter constructo, designatisque domorum arcibus, & baptizatis infantibus, Rochus Gonsalvius surgens oppidum Purifi-

caræ

catæ Virgini solemnî ritu dedicavit : & Sacerdotem de Societate propediem se missurum promittens , ad Urvaicam , quò eum officii sui negotia evocabant , ce- lesterrimè renavigavit.

DIGRESSO Gonfalvio , interioris terræ incolæ , coniuratione factâ , arma sumunt , & arbitrati eum in Tabacæ pago adhuc esse , ad necem ei inferendam , demolendâque novi oppidi initia , magno numero accurrunt : primo impetu Cru- cem dejiciunt , sacram Ædem comburunt , perniciem novæ legis fautoribus inter- minantur , hostiliter omnia evertunt . Secundus impetus fuit in Japeivientes con- jurare . Quarum rerum famâ ad Petrum Romerum & deinde ad Rochum Gonfal- vium delatâ , universam brevi pervasit turbavitque Urvaicam . Gonfalvius non cunctandum ratus , ad Regum oppidum revertitur , assumptoque Petro Romero , dissuadentibus licet Japeivientibus , certam mortem adiri uno ore clamantibus , ad- verso Ibicuito navigat . Viginti leucis progresso ab exploratoribus nuncium adfer- tur , indubiè periturum si ultra tenderet . Nihilominus ne summa rei periclitaretur , consulto prius Deo , & Petro Romero ad Regum oppidum remisso , unam se victi- mam pro omnibus offerens , ad locum diruti oppidi cum pauculis remigibus progre- ditur . Ibi ab Tabacæ & vicinis Casiquiis cognovit , absentibus ipsis rem fuisse per- actam ; & , quamvis adfuissent , nequaquam se tantæ hostium multitudini resistere potuisse . Hic non stetit generosi hominis pia temeritas , sed vocatis ad se interioris terræ aliquot Casiquiis , quâ authoritate , quâ præmiis , ab iis multum licet reluctan- tibus tandem impetrat , ut ad Tapensem regionem , Societatis laboribus postea cla- rissimam , rei restituendæ ergò , se ducerent . Eò delatus , dum explorat omnia , & animos Barbarorum ad condendum oppidum sollicitat , nunciant ultiores populos ad eum mactandum magnis viribus advolare : quorum primum insultum Casiquii amici utcumque quidem represserunt , sed cum majoribus copiis urgerentur , & jam res in deplorato esset , Gonfalvius in subito periculo vires ingenii exerens gran- dem librum , & ferram , quam ad usum fabricandarum Crucium secum ferebat , pro- mit : quarum rerum aspectu pavidi hostium exploratores , ad suos revertentes nun- ciavere , Rochum Gonfalvium ferreum instrumentum dentatum ferratumque secum adferre , quo aiebat innumeros homines nullo negotio detruncari posse : & cum compactis foliis colloqui , indubiè sufficientem vim habentibus ad integros exercitus delendos . Hoc audito Barbari ob suspicionem , quam de libris habent , & ferræ incognitam vim , timore percussis in fugam sese effundunt . Rochus verò Gonfalvius exploratâ terrâ , nondum maturam gentem deserens , dilatâ in aliud tempus expe- ditione , citatis itineribus Urvaicam repetit .

NON plures menses abiere , cum se refarciendæ expeditionis occasio obtulit : nam Rochus Gonfalvius , paulò post Piratinienfium Duce indicante , cognovit supra Piratinium fluvium locum Caasapaminium dictum aptissimum esse ad con- dendum oppidum , & circumjacentes populos non agrè fidem capessituros , si sol- licitarentur . In quam spem Gonfalvius Petrum Romerum ad se vocat , quocum Caasapaminienfium fines ingressus , obvios quidem habuit ducentos circiter Barbaros , armatâ manu nisi retrocederet minitantes ; sed hi ipsi Sociorum industriâ ad par- tes tracti consilia destinata promoventes , authores popularibus suis fuere Fidei Christianæ capessendæ . Quare sub ejusdem Purificatæ Virginis auspiciis novum oppidum Gonfalvius fundavit , traditumque Petri Romeri curæ in tantam brevi crevit frequentiam , ut ter mille capita primo anno censita sint , & hæcenus ibidem Societatis operâ supra septem millia Barbarorum sacro Fontelora fuisse ex authen- ticis codicibus constat .

IN Iguasuana regione novella gens miserum in modum fame afflictabatur , Sociis in Sanctæ Mariæ Majoris oppido ad extrema redactis , & incolarum plerisque ad antiqua latibula perpulsis : è quibus Claudius Ruyterius magno labore quadringentos ad oppidum postliminiò reduxit . Ex his , qui se reduci statim non passi sunt ,

CAPUT
III.
Barbari oppi-
di surgentis
opus dilu-
stant.

*Barbarorum
fuer.*

*Gonfalvii
audax faci-
nus.*

*Ejusdem pia
temeritas.*

*Ingeniosum
factum.*

CAPUT
IV.
Caasapami-
niensis co-
lonia ædifi-
catur sub
nomine
Candelari-
æ.

*Ter mille ca-
pita redun-
cuntur.*

CAPUT
V.
Gesta apud
Iguasuanos.

tygris puellam unam laniavit: vulgatâ laniênâ Ruierius, Divo Carolo in auxilium vocato, laqueum fera struxit, adeo prosperè, ut illa magno Indorum plausu sese eâdem nocte irretierit: quâ recognitâ, reliqui fugitivi ad oppidum rediere, Socios ut tygrum interfectores impostero celebrantes. Iguasuani Catechumeni, repululante feritate, excursionem factâ in antiquos hostes suos, aliquorum prædam egerant, quorum partem in vindictam præteritorum bellorum trucidaverant, reliquis ad carnificinam destinatis: fecissentque Antropophagiam, ni Ruierius magno animo; coronâ populi inspectante, multiplicis patricidii patratores victos ante se trahi iussisset, castigatosque ad solvendo captivos compulisset. Tamen inter recrudescens ferociæ reliquias multi Christianam mansuetudinem amplexi sunt: nam centum & quinque supra mille Iguasuani hoc anno salutare aquas, infundentibus Sociis, admisere. In reliquis Parana oppidis aliquot centena capita primo Sacramento expiata sunt, & Neophyti solidioris virtutis exempla frequentabant. In Divi Ignatii colonia sextâ feriâ plerique pueri in Christi tormentorum memoriam etiam ad sanguinem usque corpuscula sua scuticâ verberabant. Die Passioni Dominicæ sacro puer ab sacerdote nostro interrogatus, cur præter morem vultu pallore suffuso & lacrymantibus oculis incederet, respondit, ob pœnas Domini sui in memoriam revocatas, eum vultum se induisse.

Centum & quinque supra mille baptizantur.

CAPUT VI.
Michaël Soromajor moritur.

Ejus sanctitas.

Fama.

IN Assumptionis urbe mortalibus vinculis solutus est Michaël Soromajor, nobilibus in Bœtica natalibus ortus, quem in tyrocinio versantem ejus Magister Alfonso Rodrigues, Asceticis libris clarus, Sanctum fore prædixerat. De quo cum, ob intereuntis morbum, ab Societate dimittendo ageretur, seniores pronunciare, optimum juvenem non sanitatis, quam profligatam habebat, sed Sanctitatis nomine retinendum. In Paraquariam delatus, sive Rector, sive subditus foret, ea edidit modestiæ, integritatis, sinceræ caritatis, paupertatis religiosæ, & omnimodæ pietatis argumenta, ut passim ab externis hominibus homo Sanctus vocaretur. Vitâ defunctum Religiosæ familiæ, & Principis Ecclesiæ Sacerdotes, suâ sponte publico apparatu cohonestatum venere, Ordinum primoribus cadaveri efferendo humeros subjicientibus: plebe verò non sine lacrymis reculas, quas in usu habuerat, ardentem efflagitante. Tenerrimè dum vixit afficiebatur erga Christi infantiam, creditumque est ob eum sensum pietatis in Natalibus Infantis JESU diem suum obiisse.

CAPUT VII.
Exempla virtutum in Assumptionis urbe exhibita.

Turpitudinis horror.

Incensula fracta integritati restituta.

Christi imago ab adultero se abscondit.

Barbara mulieris continentia.

IBIDEM: adhibita Divi Ignatii imagine, Matronis partus maturati, & uberum dolores depulsi, atque adeo visus mulieri est restitutus: eodemque amuleto (si modò hoc anno ea contigerint) convaluit repente mulier, quam currus rôtâ protriverat. Matrona, certior facta de turpitudine ab germano fratre domi suæ perpetrata, tantam indignationem concepit, ut lectum peccati infame stratum jussit flammis tradi. Puella lascivo adolescenti adeo fortiter restitit, ut victrix è certamine excesserit, icunculâ Virginis MARIÆ, quam appensam habebat, in conflictu tantum contractâ; cujus frustra cum ad aliquod pietatis solatium pixide conclusisset, postridie imaginem integritati suæ per miraculum penitus restitutam reperit. Vir suspensam habens è collo Christi effigiem in foeminam involarat, admissioque flagitio Crucifixum suum (funiculo è quo pendeat omnino illæso, atque ut antea erat, adstricto) sibi deesse advertit, quem Crucifixum dum facti pœnitens & portentoso attonitus requirit, in cubiculi angulo, quò præ turpitudinis odio Bonus JESUS se receperat, invenit. Europæi sanguinis homo blandis verborum lenociniis Indam demulcebat, per Deum obrestans, ut suæ libidini morem gereret: quo Dei nomine audito Barbara mulier continuo exardescens, sacrilegum contentâ voce ita compellavit. *Næ tu, inquit, Christianus non es, qui Deum impudicitia perpetranda mediatorem constituis: totque lascivum hominem verborum probris, audientibus aliis, onerata petrexit, ut ille confusionem, hæc victoriam, adstantes admirationem reportarint.*

CAPUT

IN Guairania, ex præscripto Provincialis, Socii augere numerum oppidorum satagebant. Simon Maçeta, Divi Josephi colonie curâ alteri traditâ, in Inianenses primus movit. Inianenses populi sunt inter Incarnationis oppidum & magni Taiabæ terras, quatuor dierum intervallo, medii. Ex ea gente aliquot Casiquii ad Christophorum Mendocam, apud Nivatinguienses curantem, venerant, legis Christianæ candidatos se profitentes. In quorum comitatu Simon Maçeta, jubente Antonio Ruifio, instructus rebus ad fundandum novum oppidum idoneis, per scopulos & rupes adeo altas abruptasque iter habuit, ut necesse fuerit eum flexilibus ramis loco funium è sublimissimis locis in profundissimos hiatus demittere. Superatis viæ difficultatibus, locum futuræ colonie elegit; ad quam incolendam ex variis pagis, hortatu Casiquiorum, multi populi statim confluxere, longèque plures concurrissent, nî Guiravera, Casiquius potens, Antropophagorum atque incantatorum pessimus; injecto metu vicinos ditioni suæ populos retardasset; omnem præsertim conatum adhibens, quo Maçetam in casses suos pertractum partim ipse comederet, partim ejus furas, quas Antropophagi maxime in deliciis habent, pellicibus suis devorandas traderet: spargebatque in vulgus, ad suspicionem ingenerandam, Simonem Maçetam prodromum esse servitutis, quam hi aliquando servirent, qui se novis religionibus initiari permetterent. Sed de hoc hominis monstro plura inferius. Simonis tamen Maçetæ constantiâ octingentæ omnino familiæ Cathecumenorum albo inscriptæ sunt, ad quos reducendos non parum juvare sub terra auditi horridi clamores, & ferarum species nunquam visæ, quarum rerum aspectu audituque Indi (si iis credendum est) narrabant se compulsos ad oppidum; quod ab Simone Maçeta Divo Paulo ritè consecratum, id augmentum accepit, ut quater mille capita in eo censita sint. Sub initia foundationis, fame grassante, palmarum meditullis, fragis, & ejusmodi sylvarum reculis, Maçeta se sustentabat, cui longè gravior quavis fame erat solitudo, inter Barbaros invicem se comedere assuetos, furere nondum dedoctos, & suspicionibus depravatos. Evicit tamen, ne quis reductorum Baptisimum renueret: quare aliquot centena capita statim sacro Fonte immerfa sunt. Sed longè major Religioni Christianæ accessio facta est, magno Taiabæ ad partes Christi traducto: res sic sese habuit.

MAGNUS Taiabæ (in cujus terris Antonium Ruifium Antropophagorum dentes fugâ vix evasisse, amissis septem comitibus, supra demonstravimus) Societatis famâ utcumque emollitus, binos è filiis in eumentita veste cum Maëndio Casiquio, ad Sancti Xaverii oppidum sub id tempus misit, exploraturos, num vera essent, quæ de Sociorum moribus circumferebantur. Hi complures dies in oppido clam commorati, tandem Francisco Diastanio ad Ibitirambetanos curanti, eorum servulo indicium dante, innotuere: qui eâ occasione in magnam spem veniens Taiabam devinciri posse, utrumque adolescentem & Maëndium honorificis titulis appellatos palam interrogat, quo animo venissent? candidè reponentes se ad explorandum Neophytorum nostrorum & Sacerdotum Christianorum mores ventitasse. Rursum percunctatur: qui sibi nova Religio placuisset? uno ore asserentes summopere placuisse, authoresque se Magno Taiabæ futuros Christianam Religionem in patriam recipiendi, elegantî veste donatos ad suos remittit. De qua re Antonius Ruifius per litteras ab Francisco Diastanio monitus, occasionem Fidei propagandæ arrepturus, magnis itineribus ad Divi Xaverii municipium properat. Promulgatâ expeditione, Neophyti magno numero comites sese obtulere. Sed delectu paucorum habito, magno animo se dat in viam. Magnus Taiabæ, explorato ejus adventu, quantâ potuit pompâ extra territorii sui fines obviam progressus, multa ubique erexit lætitiæ ostentamenta: qui simul ac in conspectum venit, in amplexum ruens. *En, inquit, ô Pater, en me in filium recipias, & quid me agere oporteat, doceas.* Ejus verò uxor, pati benevolentie significatione, tres filios pænè infantes obtulit, quos Ruifius magno animi affectu amplexatus, mirum quantum utrumque parentem sibi devinxerit. Nam Barbari nihil magis æstimant, quàm si conspexerint ab externis hominibus proles suas diligi. Inter mutua gratu-

CAPUT
VIII.
Sancti Pauli
oppidum in
Guairania
conditur.

Itineris dif-
ficultas.

Guiravera
ferocitas.

Octingentæ
familiæ re-
ducuntur.

CAPUT
IX.
In Taiabæ
terris novi
oppidi fun-
damenta ja-
ciuntur.

Taiabæ filii
Societatis
mores explo-
rant.

Taiabæ An-
tonium Rui-
fium recipit.

Octo & viginti Taiaoba filii baptizantur.

CAPUT

X.

Taiaobani oppidi fundamenta bello concutiuntur.

Incantatores bellum movent.

Taiaoba & Piraquatia baptizantur.

Taiaoba vincitur.

Antonius Ruisii fugat.

Hostes fugantur.

CAPUT

XI.

Antropophagorum ceremoniarum in mactatione captivorum.

lacionis officia per arcus triumphales, perstreperibus festo sono undique buccinatoribus, in Taiaobæ ditionem inductus, nihil potius habuit, quam locum fundando oppido deligere, quo non procul Huibaio flumine reperto, Crucem trecentorum Indorum operâ erigit, templi fundamenta jacit, oppidi areas distribuit, virgas dignitatum insignia Regis Catholici nomine dividit, Taiaobam in Ducem constituit, ejus filium natu maximum Militiæ præficit, alios Casiquios variis titulis honorat, viginti & octo Taiaobæ filios infantilis ætatis ex variis uxoribus susceptos sacro Fonte abluit, adultæ ætatis homines spe pascit futurum, ut cum rudimenta legis Christianæ percepissent, filiorum Dei albo inscriberentur.

SED interim dæmon furens frendensque, vindictam machinatur, decernitque in Incantatorum concilio Antonium Ruisium quoquo modo de medio esse tollendum, ejusque receptores pro hostibus habendos. Tali auctore, capto belli consilio, Incantatores quamplurimi vicinos remotosque populos ad arma convocant, factâque conjuratione in Taiaobam magno strepitu movent, omnibus denunciantes, ne quis infestas Ruisio manus admovent: dæmon enim prædixerat vivum in manus venturum, solemnepulo postea mactandum. Magnus Taiaoba, quamvis Piraquatia, Maëndius, & alii potentes Casiquii sese adjunctum ei venerant, tamen hostibus longè numero inferior erat. Igitur ipse & filius, necnon Maëndius alterque Casiquius, magnitudine periculi æstimatâ, intempestâ nocte Ruisium adeunt, Baptismum ante imminens prælium sibi conferri postulant, promittentesque se pro Christi lege morituros, si votis potirentur. Approbato consilio, eos Ruisius, pro temporis angustiis nostris Mysteriis instructos, sacro Fonte lavat. Ante Solis ortum hostes quadripartito agmine Taiaobæ copias adoriuntur. Primo conflictu ex hostibus plures, ex nostris duo cecidere: multi utrimque (inter quos Taiaobæ filius) vulnera acceperunt. In ipsa pugna Neophytus Ruisii comes & Sacrificantis minister, dum Beatæ Virginis effigiem, ab veteratore vi raptam dentibusque & unguibus disceptam, è sacrilegorum manibus liberare studet, ab hostibus raptus gloriosam captivitatem, & paulo post mortem, in causa Virginis indeptus est. Interim ingruente hostium numero Ruisius per densissima nemora, non modò vestimentorum, sed cutis miserimâ strage, cum paucis in tutum se receptum ibat: amnes frequenter eundo rodeundoque eâ solâ ratione transmeabat, ne uno & certo relicto vestigio eum hostes assequerentur. Arborum foliis igne tostis, fungis, herbarumque radicibus vescebatur, adeò nullâ aliorum ciborum desideratione, ut ea folia citra omnem imaginationis fallaciâ haleculæ igne tostæ viderentur. Per hæc incommoda in amicum pagum devēnit, ubi magno Taiaobæ fugæ comiti multum de successu lacrymanti in mandatis dat, ut cum Piraquatia Casiquio in designato coloniæ loco perseverarent, donec restituendæ rei spes affulgeret. Villaricani, recognitâ, in vindictam, armatis quingentis Neophytis, Ruisio & Salazario ne damnum sub specie belli inferrent comitantibus, in perduelles vadunt. Post primum hostium incursum quatuor ex nostris occisis, Villaricani contra vim ingruentis multitudinis palis se cingere coacti sunt. Quo in loco prælio instaurato indubiè ad unum omnes periissent, nisi Ruisium audissent monentem, sinerent hostes sagittas suas omnes evibrare, his exhaustis indubiè fugituros. Id autem suadebat, quòd morem Barbaricæ militiæ esse sciret mutuo emissis sagittis uti. Igitur nostri contra tela satis tuti postquam omnes hostium sagittas in manibus habuere, facillè inermes contempserunt. Hostibus hoc stratagemate ad fugam compulsis, Villaricani etiam ad sua se recipere, è quorum servitute Ruisius unius pagi incolas auctoritate exemptos Baptismo lustravit.

EA in expeditione res accidit memorabilis: nam cum nostri milites fugatis hostibus ollam carniū ad castra retulissent, Ruisius arbitratus carnem esse venaticam, urgente fame, ex ea gustavit. Sed in ollæ fundo capite & manibus humanis repertis immane quantum exhorruit, præsertim quando constitit carnem sui æditui esse, nuper captivi & ad celebrandum præteritæ victoriæ convivium so-

lemnibus

lemnibus ceremoniis destinati: de quarum ceremoniarum ritu, quia sæpè in hæc historia barbaricè occurrunt, hæc pauca accipe. Guairaniæ Antropophagi captivum bello captum in suum pagum deducebant, omni deliciarum cupidiarumque genere cum prosequentes; eo fine, ut faginatius alios etiam suâ carne faginaret. Saginæ tempore nefas erat quidquam quod appeteret ei denegare. In pervigilio mactationis pagi municipes, convocatis circumquaque populis, pompam instituebant. Præcedebant magno numero armati viri bino ordine feminæque, puella una plumis & velamentis ornatissima in media pompa eleganti in paropside clavam, crudelitatis instrumentum, & altera eodem ornatu coronam destinatæ victimæ imponendam præferebant. Lacertosæ mulieres captivum medio corpore vinctum, solutis brachiis lapides & ligna in circumstantes pro libitu ejaculantem, laxis funibus ducebant. Si contingeret ab captivo aliquem feriri, immensis clamoribus & plausibus ejus fortitudinem dexteritatemque plebs omnis celebrabat. Finitâ pervigilii pompâ reliquam noctem inter insanos strepitus, choreas & ebrietatum furores transigebant: captivo præsertim cibus & vino sese ingurgitante. Facto mane, eodem quo pridie ordine ad necis locum ducebatur, ubi repetitis præteritæ diei ineptiis à potente aliquo Casiquio captivus coronâ redimitus elegantissimæque ornatus clavâ feriebatur. Prostratum adstantes omnes percutiebant, nova nomina, abolitis veteribus, sibi assumentes; quin & ipsi infantes ope matrum acceptis etiam nominibus adhuc palpitanrem manibus verberare cogebantur. Postquam constabat exspirasse, omnis multitudo in cachinnos intemperanter soluta, institutis choreis, parricidali convivio præludebant; cadaver discerptum & in ollis coctum devorabant; aliquot frustra ad vicinos pagos mittebant, ut iis gustatis nova etiam nomina sibi sumerent. Ejusmodi crudelitas inter gloriosas mortes ab Barbaris reputabatur, unde rari admodum captivi, quamvis facillè possent, è vinculis fugiebant. Eo ergò ritu Barbari mactaverant Antonii Ruisii adituum, qui immenso dolore correptus, è Taiaobæ terris pedem rursus referens, interim dum alia gentis mandata consilia suppeterent ad inspicienda reliqua Guairaniæ oppida, ducto secum Didaco Salazario, se contulit.

INSPECTIS prominere oppidis, Antonius Ruisius tantis obicibus nihil fractus, sed gloriosorum discriminum spe animosior, eò promptius ad Taiaobæ terras occupandas conatum intendit, quò obstinatiùs à dæmonibus aditum obserari cernebat. Cognito igitur Taiaobam & Piraquatiam, adunatis sibi aliis Casiquiis, ad restauranda destructi oppidi fundamenta, vimque hostium propulsandam, animum seriò adjecisse, ad pagum eorum sinibus conterminum se confert: quibus ad se venientibus significavit, in animo sibi esse eorum terris oppidi foundationem iteratò tentare. Sed contra erant omnes amici Indi, obtestantes ne caput suum certissimo discrimini objiceret; si eò rediret, procul dubio Antropophagis escam futurum: id enim dæmonis oraculo fuisse decretum. Quin & ipsi Socii per Guairaniam sparsi, prout rem constitutam intellexerant, vehementer ab progrediendi consilio cum per litteras avocare nitebantur. Nec defuere aliquot Villaricani id idem junctis precibus non sine lachrymis efflagitantes, asserentesque, se certò ab Indis comperrisse, fore ut citra dubitationem ab Barbaris devoraretur. Quibus omnibus respondit, Deo te commendatâ, facturum se quod ad majorem illius gloriam promovendam fore intelligeret. Interim remisso in patriam Nicolao Taiaobâ, jussuque numerosiore gentem ad propulsandos hostes cogere, ipse ad Divina auxilia procuranda omnes animi vires adhibuit: quod ut ritè faceret, per septem hebdomadas ad honorem septem Angelorum principum, in secessu exercitiis spiritualibus, septem quotidie horis in oratione mentali positus, vacavit, vovens, si res prosperè succederet, primum quod in Taiaobæ terris oppidum fundaret, iisdem Archangelis se dedicaturum. Exercitiorum tempore longum foret dicere, quot & quantis intus pugnis, foris timoribus, quot angusti animi, modò diffidentis, modò variantis, perturbationibus confictatus fuerit: dæmone eorum tumultuum incentore, ad augendos terrores se ipsum etiam visendum præbente. Sed Ruisius in proposito

Ruisii aditui
mori.

omnis
mori.

omnis
mori.

CAPUT
XII.
Archangelorum oppidum in Taiaobæ tertis fundatur.

Obstinate amici.

Ruisius rem Deo commendat.

Ab dæmone inflatur.

*Ostentum.**Obstacula
amovuntur.**Orationis
vis.**Demon vin-
citur.**Guiravera
infrenit.**Conspirato-
rum consilia
disturbantur.**Tajaoba fa-
ctio augetur.**Ruisiane
Castitatis
exemplum.*

persistens sensit se contra adversa omnia confirmari, & insuper caelesti ostento penitus ad audendum impelli: nam inter caliginosâ hâitationis & ærumnosi cujusdam tædii tenebras, claro Divinæ lucis radio derepentè oborto, visus per somnium sibi est, cum duobus aliis è Societate in immensa planitie versari, ac cernere ingens alcium atque jumentorum armentum miro fulgore micantium inclinatis capitibus ad se ventitate, Sociisque ex hoc aspectu lætitiâ exultantibus imperasse, ut armentum cingerent, & ad templum quoddam splendidissimum agerent: quod dum fecissent, omnia jumenta, nullo fugâ elapso, templo inclusa fuisse. Sub id tempus centum circiter Indi hostilis factionis facile omnium ferocissimi, qui septem Neophytos Ruisii comites comederant, ultrò se ei traditum venère: nunciatumque est Casiquios septem, Evangelicæ propagationis hostes infestissimos, in sylvis fustibus contusos occubuisse, & ex vulgo non paucos ejusdem farinae homines ibidem trucidatos; nullo tamen tot necium auctore reperto. Amotis ope Divinâ tantis obstaculis, Ruisius evolutò Exercitiorum spiritualium spatio statuens vel gloriosæ mortis præmium, vel de dæmone victoriam hac vice reportare, quamvis Socii iterum scriberent, ut pedem, dum integrum esset, referret, vili instructus viatico & Arâ portatili, viâ se commisit. Aliquot dies progressus Tajaobam & Piraquatiam obvios habuit, quibus septem Archangelorum effigiem, Ludovici Bergeri pictoris opus, palam gestandam tradidit: ipse amiculo lineo & stolâ ornatus pompam sequutus, ab Angelorû Regina auxilium efficacè sibi certò promittens, ad designatum oppido locum pervenit. Quo in loco paucissimos Indos reperit, proptereaquòd Tajaobanz & Piraquatianæ factionis homines, cognitâ multorum populorum iteratâ conspiratione, deterrerentur. Novus igitur timor Ruisii animum subiit, ad quem propulsandum inexpugnabili precum clypeo se muniens, per novem dies continuatâ pietate in illius Mysterii memoriam, quo Beatissima Virgo Incarnatum Verbum totidem mensibus in utero gestavit, Divinam opem imploravit. Quo tempore unâ eademque nocte iteratis vicibus dæmon, venatici canis speciem præferens, quasi invadere vellet, minas intentavit. Sed ab Ruisio abactus, sub scamnum, in quo sedebat, se conjecit, magno quidem Dei servo horrore concussò, sed eâ consideratione erecto, quòd ministrorum dæmonis vis fracta videretur, quandoquidem per se pugnaret. Duabus sequentibus diebus rursus dæmon minas intentavit, fractioribus tamen semper viribus. Sed Guiravera, dæmonis pertinacissimus assecla, audito Ruisii adventu horrendum infremens, vociferabatur eum hâc vice dentes suos non evasurum, convocatisque ad arma factionis suæ Casiquiis sic de nece patranda diseruit, ut ei ad unum omnes assenserint. Verùm hujus monstri consilia hâc maximè ratione dissipata sunt. Advenerat inter convocatos Ararundio, qui alia in aggressione copiis Ruisio mactando destinatis præfuerat, quem Guiravera ob obortam suspicionem suâ manu interfectum reliquis Casiquiis comedendum apposuit: interempti comitibus ad instruendas suis carnibus epulas etiam designatis. Cheacabic verò Casiquius, qui olim Ruisii furas pellicibus suis promiserat, sagittâ transfixus etiam interiit. Quibus casibus, ortis dissidiis, hostium vires distractæ sunt: & Tajaobæ factio tanto numero aucta est, ut ex octoginta hujus regionis Casiquii sexaginta Religioni Christianæ cum Tajaoba faverent. Itaque Numinis ubique faventis auxiliis, Ruisius locû exstruendi templi designat, conditum oppidum septem Archangelis consecrat, novellamque rempublicam ordinat. Idem eâ tempestate insigne Castitatis exemplum exhibuit. Nam cum corpus quieti tradens, contractis à frigore cruris nervis, vehementer laborare cœpisset, nec acri morbo mederi aliter posset, nisi fricari se alienâ manu permetteret, & voto pridem adstrinxisset neminem tangendi, neque permittendi ut à quoquam ipse tangeretur, periculum doloremque contempsit. Animus tamen in varias partes distractus ancipitem eum reddebat, hinc necessitate, illinc voto identidem mentem exagitante. Totam ferè noctem in hoc cogitationum æstu insomnem traduxit. Tandem inviolato voti proposito, vitæ etiam discrimen potiùs adeundum duxit, quàm votum infringeret: quo renovato ad somnum se utcumque composuit. Sub primam quietem dæmon atro vultu, ac si luctari vellet, eum à somno excitat, maledictum appellans, quòd tam ferreus esset, ut se molliri tantisper

non

non permisisset. Sed Ruius victor, contumeliis oneratum abs se abegit. Fame sciviente, novello in oppido solis herbis & palmarum meditullio victitabat, quæ ejus palato adeo sapiebant, ut extra hyperbolem res de se insipidæ aqua rosacea aspersæ ipsi visæ sint; Deo scilicet in his desertis deliciofum manna rursum ministrante. Quingentos ipse suâ manu ex hac gente sacro Fonte lavit, antequam oppidum numeroissimum Petro Spinosa, Socio impigerrimo, regendum tradens, ad campestram expeditionem se accingeret.

Quingenti
baptizantur

CAMPESTRES Indi novam materiam gloriosis Apostolicorum virorum laboribus sub id tempus ostentavere; qui ideo sic vocantur, quod campos supra Incarnationis oppidum latissimè protensos habitent. Quamquam & Coronatos, & Capillatos idcirco etiam vocari reperio, quod viri sceminaque promissam ad humeros comam Monachorum adinstar orbicularim in vertice radant. Ab eotempore, quo Christianæ Religionis odio Incarnationis oppidum, Christophoro Mendoça ad necem destinato, tentarant, humano judicio planè obseptus ad eos aditus videbatur, qui sic tandem cœpit patefcere. Tupici, Brasiliæ populi, de quorum ferocia in Societatis historia Orlandinus meminit, in Sancti Xaverii agrum magno numero grumpentes, aliquot Neophytos in servitutem abegerant, qui Sociorum industriâ è vinculis exempti fuerant. Alia Tupicorum turma aliquot Incarnationis oppidanos captivos etiam fecerat, quos Christophorus Mendoça cum Pindovio & Neophytorum manu insequutus liberaverat. Et insuper certior factus ab iisdem latronibus Coronatorum pagum, multis in servitutem abactis, direptum fuisse, latrones ex improvviso adortus, prædâ & captivis spoliatos, acerrimèque increpitos, in Brasiliam redire cœgerat. Coronatos verò hoc beneficio donisque conciliatos, eâ conditione in patriam remisit, ut ad se populares suos religionis ergo (quod & fecere) redirent. Haud ita multò post, decem Coronatorum Casiqui, Tajaoba exemplo permoti, nuncio ad Socios misso, vehementer flagitare Christianæ doctrinæ magistros. Quibus rebus cognitis, Antonius Ruius è Tajaoba terris ad Incarnationis oppidum properans, assumpto in Socium Francisco Diastanio, ad Coronatos iter cepit. Ibant ambo per paludosa loca abruptaque cum exiguo triginta Neophytorum comitatu: & jam octiduum processerant, cum obvios habuere aliquot Coronatos, nunciantes Guabairum, potentem Casiquium, audito Sociorum adventu, in partes traxisse quamplurimos pagos, factaque conspiratione insidias in propinquo nemore struxisse; si ultra pergerent, indubiè cum comitatu perituros: se ex convocatis quidem fuisse, sed memores beneficiorum ab Sociis acceptorum, secretâ semitâ ad id nunciandum venisse. Ruius & Diastanius, gratiis habitis, cum Pindovio consultavere, num tutum esset ultra ire: quo respondente, tantillo comitum numero nullo modo id tentari posse, torto itinere, unde venerant redeuntes, expeditionem in aliud tempus distulere, quam sequenti anno feliciori aliquantulum successu, eadem viâ Deo dante profèquar. Nunc ad vetera Guairaniæ oppida tantisper divertor.

CAPUT
XIII.
Expeditio
ad Campe-
stres popu-
los frustra-
tur.

Coronati po-
puli.

Tupicorum
ferocitas.

Guabairus
Sociis resistit.

Socii seve-
rè trahunt.

LAURETI præcoci fato Marcus Marinus, Religionis initæ anno decimo, ætatis vigesimo-sexto, sublatus est: de quo multa paucis complectar, si ex Nicolai Durandi ad Generalem litteris Joanni Berchmanno, notissimæ virtutis juveni, in omnibus fuisse valdè similem asseruero. Nemo fuit, qui vel tenuissimam labeculam in ejus moribus, aut in legum nostrarum observantiâ oscitantiam adnotarit. Externi hominis compositio internam animi constitutionem ac puritatem manifestabat, quâ assequutus est, ut omnium in se oculos atque animos converteret. Sylvicolæ duo ad Socios per Lauretanos Neophytos adducti, & ad suos remissi, centum & viginti popularium familias paulò post secum reduxere, qui omnes, nemine dempto, suscepto Baptismo Christum professi sunt. Inda mulier participandis Divinis mysteriis assueta, ad flagitium ab Indo sollicitata, ubi ei in mentem venit, schedulam communicaturis dari solitam, penes se esse, fortiter resistens, velamento corporis in impudici manibus relicto, nuda ab eo profugit. E contra procax

CAPUT
XIV.
De reliquis
Guairaniæ
rebus.

Marcus Ma-
rinus mori-
tur.

Et laudatur.

Centum &
viginti fa-
milie redu-
cuntur.

Mulieris en-
stus.

femina

*Neophytii
continentia.*

CAPUT
XV.
De Chaquē-
si expeditione.

1628.

situs.

Incolæ.

*Superstitiosa
piscis vene-
ratio.*

*Gaspars Ofo-
rius Chaquē-
sem provin-
ciam adit.*

*Incolæ alli-
ci.*

*Idiomata
dici.*

*Oppida fun-
danda de-
signat.*

fœmina Indum verborum lenociniis multo tempore de casto proposito deturbate conata, ab provocato, iustâ irâ incenso, flagris casta, ad maritum remissa est. Divus Ignatius mulieres partibus in lucem edendis extra ordinem invocatus sæpè juvit. Aliis imago Virginis MARIÆ applicata ad recuperandas corporis vires deperditas profuit.

ANNUS hujus sæculi octavus supra vigesimum clarus fuit expeditione Aposto-
licâ ex Tucumania ad Chaquenses Indos instituta. Chaquensis verò Provin-
ciæ nomine venit quiddam terrarum Paraquariæ, Tucumania, Fluminis Argentei,
Sanctæ Crucis in Montanis Episcopatus, necnon Chaquensis Archiepiscopatus,
immenso pænè circuitu ambiunt. Eam secant è Peruvia montibus orta flumina,
longo pòst tractu aut in ingentes lacus, aut in Paraquarium fluviumque Argenteum
influentia. Sub primum Hispanorum adventum multi è Tucumania Peruviaque
mortales, novi imperii metu, eò se retraxere, cujus rei fidem faciunt populi Ai-
marram linguam, Peruvianis vernaculam, adhuc usurpantes. Notiòres nationes
sunt Taimviæ, centum octoginta & octo pagos olim incolentes, Teuta, Mata-
guaia, Agoia, Tobæ, Mosobia, Japitilaga, Churumata, Tonocota, Abipones,
& variæ Indorum factiones, diversitate linguarum quàm moribus dissimiliores.
Nulla inter hos populos suprema potestas est, Casiquis Barbarorum more domi-
catim vicatimque subsunt. Ex ea gente singuli pro patrono & vitæ protectore unum
piscem sibi superstitiosè eligunt, quem ita totâ vitâ colunt, ut potiùs fame mori,
quàm ejus speciei piscem gustare mavelint. Perpetua inter se & cum finitimis popu-
lis exercent prælia, externis non tam fortitudine quàm crudelitate terribiles. Per
eos populos aliquot Paraquariæ Prætores in Peruviam iter aperire conati sunt: sed
quòd Barbari multos Hispanos variis vicibus crudeliter trucidassent, per eam partem
è Paraquaria in Peruviam ire desitum est: donec hoc, de quo scribimus, anno Mar-
tinus Ledesma, Tucumania Prætor, in spem venit per Cucuisensem, ultimam Pro-
vinciæ suæ urbem, Peruvia conterminam, domitâ Chaquensi regione, frustratos
conatus restaurari posse. Quare, conductâ militum cohorte, ad Nicolaum Du-
randum Provinciale litteras dat, enixè postulans, ut Evangelii prædicandi ergò
aliquot Sacerdotum sibi copiam faceret. Verùm quia Provincialis non ignorabat
in aditu novarum terrarum milites insolenter agere, ne Societatem Barbaris odio-
sam faceret, respondit tum se Socios missurum, cum aliqua spes pedem in Cha-
quensi regione figendi affulgeret. At postquàm cognovit Prætozem cum Hispanis
cohortibus in Chaquensem Provinciam penetrasse, ibique constructo castello fun-
damenta urbis jecisse, ubi Lupus fluvius pinguis Indis que frequentissimas terras
alluit, illicò Gasparem Oforium, Socium maximè idoneum, eò mittit cum manda-
tis, ut Indorum & Hispanorum saluti daret operam. Is ubi tertio pòst mense ad
designatum urbi locum pervenit, ut erat aspectu & moribus amabilis, omnium
amicitias sibi conciliavit. Complures igitur illicò Casiqui variarum factionum ad
eum commearunt, quibuscum transigit, ut tribus in regionibus ligna ad totidem
nova oppida fundanda, Paranensium adinstar, cæderentur. Numerum quinquaginta
millium superare dicebantur hi, quorum linguam reddebat sibi familiarem.
Mataguai idiomatis triginta millia ferebantur. Tobarum, Mocoviarum atque Zapi-
talagarum, numerosissimarum nationum, idiomata non negligebat; tum quòd
multi ex his populis magnâ aviditate in Christianorum numerum adscribi postula-
rent, tum quòd per eorum terras pervadi posse ad ulteriores provincias numero
quamplurimas speraretur. Churumatarum linguam, sic fortè dictam, quòd Chu
Chu sæpius recurrat, etiam tertiare conabatur. Martino Ledesma Prætoze ad
fundandam aliam urbem in Solorani fluminis litore ultrâ progresso, noster Oforius,
novi oppidi ad reducendos Barbaros aream designaturus, apud Tobas remansit:
unde ad Provinciale scribens, aiebat, tria Indorum oppida in Tobarum, Moco-
viorum & Zapitilagarum terris fundari posse, si Sociorum copia suppeteret. Adde-
bat, Indos in interioribus regionibus adeò proceros esse, ut vix eorum capita elatâ
manu attingeret. Primo statim anno Hispani sementem facientes invenerè glebâ

Europæa.

Europæarum frugum omnium capacem, &, quod maximè avebant, argenti atque auri fodinas Barbari occultare dicebantur. Quamquàm non defuere, qui facilia hæc initia, ob solitam novorum colonorum habendi cupidinem, infelici exitu terminatum iri vererentur.

DUM hæc agerentur, Gaspar Sobrinus per Europam procurabat auxiliares Socios, quos non difficile fuit ab Philippo Quarto Rege Catholico, ad Christi imperium dilatandum intentissimo, impetrare. Præsertim cum ejus Majestati nupertimè per litteras fluminis Argentei Prætor eo nomine Societatem JESU commendasset, quod latissimas undique provincias Christo & Hispano nomini domuisset: & superessent aliæ ad Urvaicam regiones, quibus subjiendis excollendisque Societatis homines aptissimi viderentur. Designato ab Mutio Vitelleco Generali exiguarum copiarum supplemento, Gaspar Sobrinus, Urbano Octavo benè appetente, magnis itineribus Ulissiponem contendit. Quò cum etiam convenissent ex variis Europæ provinciis quadraginta-duo Socii, decimo-quinto calendas Martias, Patribus Ulissiponensibus, honoris ergò, non sine piæ emulationis indicio ad navem usque comitantibus, solvere. Ibant bini, nullo nationum discrimine (nam Italos, Belgas, Burgundos, Lusitanos, Hispanos caritas unos effecerat) ibant, inquam, bini, antequam solverent, per urbem Regiam, frequenti sanè populo ex plateis & editioribus domuum partibus generosos Athletas despiciente, admiranteque quantà alacritate Oceani procellis, & si res ferret, Barbarorum telis se dicatum irent. In navi, distributis ritè temporibus, omnia peragebantur, seu spectes privata Religiosorum pensa, seu cæteras in nautarum utilitatem impensas operas; adeò ut assiduitate evictum sit, ne quis nautarum vectorumve vel leve juramentum, vel nudum salaxque verbulum, totà navigatione excidere sibi pateretur. Tantum valet continuatum ad virtutem incitamentum, præsertim ubi multorum exemplis fuerit corroboratum. Ita felicissimo cursu ad Januariensem Brasiliæ portum appulere; urbis Præfecto cum cætera nobilitate, & Collegii nostri Sociis, benevolè & magnificè Religiosos hospites excipientibus. Ibi refectis octiduo corporibus, se rursum mari committentes, Divino Spiritu optimis votis aspirante, Boni-aëris portum pridie Calendas Maias insolitâ celeritate tenere. In portu prætolabatur venturos Provincialis Durandus, cujus iussu ducentis & amplius leucis secundo flumine descenderant aliquot Neophyti, Musicæ periti, subsidiarios advenas, pro quorum incolumitate octies millies Paraquarienses Socii Sacrificia immolaverant, cantu, saltationibus & aliis gratulationis officiis hilariter excepturi.

JAM quindecim dies mutæ Patrum aggratulationes tenuerant, cum ex improviso armata navis lembo comitata in urbis conspectum se dat; quæ, quòd nihil aliud ageret, quàm altitudinem latitudinemque fluminis bolide tentare, hostilis ea credita est. Quapropter Prætor Regius arma cives capeffere, & in omnem nuntum præsto adesse jubet, veritus ne quemadmodum Hollandi præcipuam Brasiliæ urbem, præmissâ itidem exploratoriâ navi, cæterisque post subsequenteribus, nuper interceperant, ita non absimili stratagemate Boni-aëris portum invadere vellent. Triduo tamen, postquam in conspectum venit, nullo tum præter metum illato damno, in altum vela vertit. Dies pauculi effluxerant, cum undecim circiter à portu leucis sub area lignea multa schedia, ab ipsis piratis importata, in ipso litore inventa sunt, quæ prodebant prævæ gentis virulentum animum. Octo erant libelli hispanicè conscripti, typis Hollandicis excusi, cum hæc inscriptione: *Justitia Peruana vita salus, &c.* Librorum synopsis hæc erat: *Obedientiam Romano Pontifici abjurato: Regi Catholico legitimum in Indias Occidentales jus denegato: qui rebellaverit, omnia summa sperato: Indi & Æthiopes, mancipia, si Regis jugum excusserint, libertate & aliis premiis donantur.* Quæ omnia adeò illecebrosè dolosèque explanabantur, ut verendum fuerit, si in plebeculæ manus devenissent, eorum animos, qui Religionem corporis utilitatibus postponunt, labefactatum iri. Ita homines Regi perduelles, seipsos corrupisse non contenti, leonina feritate & vulpinis dolis

Ec

Optimo-

CAPUT XVI.

De procuratore Gaspari Sobrini.

*Philippi IV. pia munificentia.**Urbanus III Socii bene apprecatur.**Sociorum navigatio.**In Brasiliam appulsus.**Et ad portum Boni-aëris.*

CAPUT XVII.

De subsidiariorum Sociorum periculo.

*Piratarum naves.**Dolis detestus.*

Optimorum Regum dominiis inhiant, ut quamplurimos secum perditum eant, æquè animorum ac corporum piratæ. Cùm verò disceptaretur de remedio perniciosorum libellorum, & censerent nonnulli eorum exemplaria per Americam spargenda esse, ad hostium insidias detegendas, sententia Societatis prævaluit assententis ignibus aut tenebris libellos hos esse adjudicandos, ne incautis pestem aliquam afflarent, aut rebellionis causa essent. Pro servata Sociorum navi actæ Deo gratiæ sunt: argumentis enim vetosimilibus postea deprehensum, piratas ex ipsa Europa eo fine venisse, ut Jesuitis in ostio fluminis Argentei insidiarentur. Sed Deo Optimo protegente factum, ut dum nauæ inter se disceptarent, an navis ad stationem, quâ se piratæ occultaverant, appellerent, venti ita faverint, ut necessariò ultrâ progrediendum fuerit. Sic evitatis insidiis subsidiarii Socii partim ad Hispanorum urbes, partim ad Barbaras nationes amandati sunt.

Socii servati.

CAPUT
XVIII.
De Gaspare
Sobrino.

Parentes.

Educatio.

Itinera.

Modestia.

Pietas.

Tolerantia.

Laus.

CAPUT
XIX.
Caaröenses
& Iivenses
Religioni
utcumque
concilian-
tur.Caaröenses
sylva.Iivius flu-
vius.Niezuvii
morei.

AT Gaspar Sobrinus, procuratione functus, Chilieni regni Vice-provincialis designatus, cum sex Sociis Europæis secum advectis in provinciam suam contendit, quo factum, ut Paraquaria utilissimo viro, & à me non sine laude dimittendo, imposterùm careret: nam post Chiliensæ Vice-provinciæ gubernationem ad Limani Collegii, & subinde Quitensis provinciæ regimen, evocatus, deinceps Limæ confenuit. Ejus Majores olim inter Regem Aragoniæ & nonnullos Primates Regni candidatos arbitri fuere. Pater verò, anno præteriti sæculi nonagesimo-quinto, nobilitatis deputationem, præcipuum Aragoniæ Magistratum obtinuit, & subinde totius Regni rebus rectè componendis præpositus est. A quo noster Gaspar pro pædagogò domestico Petrum Paulaçam, Archiepiscopum postea Cæsaraugustanum, accepit. Post initam Societatem, septemdecim leucarum millia navigando, & terrestri itinere decem millia cum emensum fuisse, author est Bartholomæus Tafur, Collegii Limani Rector. Quitensem provinciam regens, Beati Borgiæ urbis parochiam indeptus, ad expeditionem Maranionis magno cum Religionis Christianæ emolumento viam stravit. Dimissionem ab gubernandi onere postulanti respondit Vitellescus Generalis, Societatis regimen esse unicam ad patientiam viam. Quotidie tribus horis rerum Divinarum contemplationi insistebat. Quoties carnis motus sese prodebant, toties per mediam horam cruentè se flagellabat. Per sexdecim omninò annos vestem diurnam ad somnum captandum nunquam posuit. Diebus Sabbathinis amorem erga Deum trecentis vicibus renovabat. Ad pœnitentis & modesti animi conservationem imaginariam sibi casam infra damnatos omnes construxerat. In Quitensi regno ortas in visitatione provinciæ difficultates religiosissimè roleravit. Mutius Vitellescus Generalis ad eum consolatoriam Epistolam in hæc fermè verba scripsit. *Gaspar Sobrine macte animo, nam rectitudinem mentis & prudentem negotiorum administrationem in te uno semper observavi, observaruntq. quotquot tuam industriam Romæ in procuratione Paraquariensi, & in aula Regis Catholici, in rebus Chiliensæ regni coram perspexerunt. Utròque te gessisti sicut decet sinceram Societatis matris nostræ filium, pro quo, præter approbationem meam, spero amplissimam in Cælis mercedem tibi non defuturam. Sed hæc multò post evenere.*

INTEREA Rochus Gonfalius, alias Urvaicæ terras adiens, materiam novis Sociis, quorum adventus fama percubuerat, adornare saragebat. Primus labor fuit penetrasse ad Caaröenses sylvas, quòd cognovisset earum incolas ad Fidem capessendam, vicinorum exemplo, & Petri Romeri hortatu, utcumque esse inclinatos. Has sylvas incolebant sexaginta Casiquii, quorum plerisque persuasit, ut in spem oppidi construendi non procul uni ab aliis sementem facerent, promittensque Christianæ legis doctorem de Societate propediem concessurum, ad Iivenses per Piratiniensem agrum iter circumflexit. Iivius, torrenti similior quàm fluvio, ubi modicis anfractibus ab origine discessit, recto deinde fermè alveo in Urvaicam paulò suprâ Ibitiraquanos sese exonerat. In utraque ejus ripa & adjacentibus campis sylvæ visuntur, quas quingentæ circiter familiæ cum suis Casiquiis incolebant. Eminebat inter omnes Niezuvius, qui beneficii arte & loquacitate

effecerat,

effecerat, ut vicini populi se tanquam ducem sequerentur; vir ferox & subdolos, solertissimè hospitiis blandiebatur, ut quamplurimos sibi obnoxios haberet. Ad id hominis monstrum ex Divi Xaverii oppido & aliis locis, licentiâ vivendi alleciti, transfugerant quamplurimi Indi, Neophytorum nostrorum rebus infensi, quos omnes Niezuivius circum se habebat alebatque, ab omnibus exigens cultum sibi, tanquam Deo, exhiberi. Fictum denique factumque illi erat ingenium ad omnem fraudem insolentiamque. Is huiusmodi homo magnum impedimentum Neophytorum rebus allaturus erat, si in maleficio persisteret: quapropter Gonfalvius conceptum olim illius ad eundem consilium maturans, nihil monstri ferocitatem, nec transfugarum latronumque insidias veritus, iter periculosum suscipit, Niezuivioque ex improvise se sistens tantum potuit dicendi vi, ut tantus hostis primo statim conatu debellatus putaretur. Quem ut sibi devinceret magis, ad Divi Nicolai proximum oppidum secum duxit, procuravitque ut magno apparatu in templum induceretur. Quâ honoris exhibitione ita Societati & Religioni Christianæ conciliatum se ostendit, ut ad suos rediens templum domumque venturis Sacerdotibus erexerit, feceritque ut multi circum Casiquii in suam sententiam venirent.

DIFFICILIS erat hæc Provincia, exigebatque hominem magnanimum æquè ac prudentem: verebantur enim Socii, ne Niezuivius, nullo ferme negotio ad res Christianas inclinatus, dæmonis artibus postliminiò ad suas ineptias rediret, corrumperetque optima principia: quippe compertum erat, nullum illo in totâ Urvaicensi ditione beneficis & dæmonis consortio fuisse magis deditum; nullum illo licentiùs divinitatem affectasse; nullum numerosiorem concubinarum gregem, etiam quando templum domumque Sociis condebat, domi alere. Quamobrem cum Rochus Gonfalvius magnæ virtutis specimen ex Joannis Castillii dictis factisque cepisset, eum secum ad Niezuivii terras ducit, ipsoque Virginis Assumptæ die liviense oppidum & templum Virgini itidem in cælum Assumptæ dedicat, Magistratum creat, primores muneribus conciliat, Joannem denique Castillium oppido præfuturum antequam discederet his ferme verbis animat. *Capessè, inquit, Provinciam tuo nomini parem, ô Castilli, & in ea administranda heroico facinore te commenda. Magno antagonista te Deus juvenem & corpore infirmum committit, ut ante oculos habeas, non tuis viribus, sed Divinis pugnandum. Jam periculorum magnitudine, jam vocationis tue sorte, jam demonum insidiis dignos animos cape, & IESVM ducem patiendo sequere.* Ad hæc Castillius cum ostenderet IESV comite se nullum periculum formidare, ab amplexu Gonfalvii divellitur, relinquiturque solus velut ovis inter lupos. Nec defuit optimo patri statim initio tolerandi materia, de qua re sic fermè ad Didacum Boroam scripsit. *Dici vix potest, inquit, quanta virtus in excolendis Barbaris requiratur. Quadringenta jam ferorum hominum familia convenere, quorum aliqui tentare constantiam meam cepere, sed Deo juvante nullo ferocitatis ostentamento adducar, ut à recto tramite deflectam. Utinam quod abundè est virtutis in Rocho Gonfalvio, mihi itidem sufficeret, tum iis regendis impar non forem.* Hæc Castillius. Sed Rochus Gonfalvius ad Tabatium fluvium Urvaicæ itidem influentem vocatus, reperit ad ejus ripas aliud oppidum (uti deinde factum est) construi posse: quocirca Tabatienfibus promisit instructorem de Societate missurum, cum Socii suppeterent.

TANTAS res agenti nuncium adfertur, decem de Societate Sacerdotes recèns ex Europa advectos adverso Paranâ navigare, nec procul abesse. Hoc opportuno auxilio latus, Itapnam celerrimè properat, quò, eodem fermè temporis momento, ipse & novi hospites convenere: quos omnes incredibili jucunditate amplexus, variis ludorum spectaculis ab Neophytis aliquamdiu, gratulationis remissionisque ergò, recreari voluit: deinde moniros quemadmodum cum Indis se gerent, unos in Paraquariæ metropolim, alteros in Guairaniam, quò amandabantur, dimisit. Franciscum Clavicum & Antonium Palermum abs se fata culturos Urvaicam ire iussit. Adrianus Knudius loco Alfonsi Rodericii in Caaroënsium Sacerdotem destinati Itapux relictus est: quo post varia & difficilia itinera in sociû assumpto,

Niezuivius devincitur.

CAPUT XX.
Apud livienses Rochus Gonfalvius Assumptionis oppidum condit.

Joannes Castillius oppido præficitur.

Quadringenta familiae reducantur.

CAPUT XXI.
Apud Caaroënses Sacerdotum omnium colonia fundatur.

Subsidiarii Socii.

Caaroënsis
regionis de-
scriptio.

Gonsalvius per Iivifenses Caafapaminienfisque iter circumflectens, tandem pridie Calendas Novembris Caaroënsium regionem attingit. Hæc regio ab Urvaica ad Mediterranea tendentibus, emensis decem circiter leucis, occurrit, nuper aliis ex cultis terris nulla in re dissimilis, nisi quod aliquanto populosior videretur; nec admodum præter vicinos populos celebraretur, nisi turpi facinore, & deinde facinoris expiatione, se fecisset memorabilem. Insignis causa erat, cur ea citius, quam aliæ regiones, Christo subjicienda putaretur: nam Caaroënses Caafapaminienfibus, hi Iivifensibus, Iivifenses verò Piratinienfibus contermini sunt: & Ibitiraquani solo Urvaicâ à Piratinienfium agro sejunguntur, sperabaturque fore, ut hi populi, apud quos Socii oppida fundaverant, velut serie concatenati suâ, se vicinitate contra hostes defenderent, & facilem ascensum præberent ad eas terras adeundas, quæ inter Urvaicam & mare Atlanticum interjacent. Ergo postridie quàm ad Caaroënses sylvas Gonsalvius & Rodericius appulissent, & frequentes Casiqui ex condito cum Guarabaio ad designatum oppido locum convenissent, erectâ solemniter Cruce, Caaroënsis oppidum templique aream debitis ceremoniis Sancti omnibus, ipsis Calendis Novembribus, consecrant, Magistratum constituunt, infantes primo Sacramento expiant, adultos nostris Mysteriis imbuunt, domum templumque construere incipiunt, denique rem insigni dæmonis invidiâ dignam magno conatu urgent.

Infantes ba-
ptizantur.

CAPUT
XXII
Barbari in
necem So-
ciorum cõ-
spirant.

Potirava
conditio.

Oratio.

Niezuvii
conspiratio.

SED dæmon tot sibi illatis damnis frendens furensque, & ab regione tot retro sæculis abs se infessa exulare renuens, omnes machinas movet ad se tutandum, hostesque suos deturbandos: quod ut assequeretur, commodis favoribus usus est. Ex Sancti Xaverii Neophytorum nostrorum oppido transfugerat Potirava, vir ad quidvis audendum temerarius, in avita superstitione pertinax, Niezuvio in multis similis, nisi quod tum Sociorum odio flagraret magis, Alfonso Aragonæ præcipuè infensus, in cuius necis occasionem jam ab anno intentus erat. Is clam Niezuvium adit, captarâque barbaro exordio benevolentia, sic hominem, suoptè ingenio ad quamvis atrocitatem satis inclinatum, in Socios omnes exasperat. *Vides, inquit, ô Niezuvii, quæ conditio vitæ tuæ futura sit, ni tempestivè in libertatem te vindices: nam postquam populares tui in unius Sacerdotis jus concesserint, ita vilesces, ut vix latum unguem à vulgi conditione abesse videaris: veniente Sacerdote advenâ nemo impofterum jussa tua capesset, ab illius tu nutu pendebis ceu turpis clientulus. Jam verò quis satis ferat concubinarum tuarum gregem ab tuo sinu, Sacerdotis jussu, avelli, ut eas vilibus homunculis, unâ tantum tibi relicta vetulâ, in opprobrium potentia tua, pro arbitrato suo dividat, teque rerum machinatorem vili plebecula exaquet. Exere ergo pristina conditione novos animos, & dum res adhuc integra est, opprimamus paucos, ne pauci multos nos opprimant. Paucorum conjuratione res maxima peragi potest; Patribus enim de medio sublatis, iterum adstructur tua potentia auctoritas, & concubinarum grege, quem Christiana leges relinquere imperant, tutum tibi & palam frui licebit.* Placuit superbo & spurco homini Potiravæ oratio. Igitur conjuratione conceptâ, Niezuvius significat velle se Sacerdotum sanguine suam in iis admittendis levitatem expiare: quod consilium fortuito casu maturatum est. Nam cum adolescens Indus apud Joannem Castillium domi nostræ educatus vicina oppido loca temerè perambulans in Niezuvii scortorum latibulum incidisset, hominem eventilatis spurcitiis diutiùs se abuti non posse existimantem exacerbavit magis; qui statim assumpto capitis redimiculo, & Ariolorum usitato è plumis paludamento, popularium suorum concionem vocat, ad quam ex abrupto quasi phanaticus sic vociferatus fertur. *Ergo, inquit, mibi rerum mirandarum patratori famosissimo, servitus deinceps serviendâ est? Ergo ego ab nutu pauperculi advenæ impofterum pendebis? & arvitum jus in mulierum pulcherrimas mibi adimetur? non ita, si me mea clava adjuvet. In animo est tanto malo obviam ire, ne continuatione sine remedii spe invalescat. Caput mali amputandum est, ut cætera membra decidant. Rochus ille Gonsalvius, qui dicendi vi gentilium nostrorum animos quoquò lubet trahit, de medio primum tollendus est, deinde reliqui opprimendi. Hæc menti mea ineluctabilis stat sententia, cui nisi assentiris, terrâ relicta ad caelos evolabo.*

elementa

elementa omnia inter se committam, procellas commovebo, corporum & segetum pestes accersam, tygres & feras in vestram ruinam armabo, mala denique omnia creabo. Cum sic partim à lubentibus, partim à timentibus, eliciisset consensum, Cuniaraquam Casiquium ex omni multitudine sevocat, & conjurationis promovendæ ergò ad Caaroënsef amandat, cum mandatis, ut simulatione maximâ Caarupe & Caabure Casiquios, patrandis sceleribus aptos adeat, referatque conspirationis causas, & suo nomine imperet, ut Rocho Gonsalvio & Alfonso Rodericio de medio sublatis, pergant ad Petrum Romerum trucidandum: se interim intenturum in mortem Joannis Castillii & Sociorum Piratinienfium. Addat ab Ibitiraquanis & Paranenfibuf ex condicito Socios omnes esse mactandos. Cuniaraquæ ad Caaroënsef pergens cum his mandatis, ita totam rem præstitit, ut Caarupe & Caabure conjurationem statim approbarint, opem Niczuvio spondentes: aded non difficiliter scelerati in bonorum ruinam conspirant.

Caaroënsef sollicitantur.

INTERIM Rochus Gonsalvius conspirationis ignarus, decimâ-quintâ Novembris summo mane ad Petrum Romerum rescripserat, Caaroënsum res feliciter promoveri; & si suppeteref ferramenta ad afficiendos muneribus populos, quingentas familias in album referri posse. Hoc scripto Sacrum peregerat, ritèque gratis actis omnes Indos adesse jussulat, ut ex ingentis ligni summitate campanam, doctrinæ Christianæ & sacrorum Ministeriorum tempora designaturam, appenderent, appensamque erigerent. Sed Caarupe in opportunitatem parricidii intentus Barbaros ab se subornatos, tanquam ad Gonsalvii jussu capeffenda pergerent, secum clam armatos ire jubet, & dissimulanter omnia agere, donec Marangoæ tortori abs se designato nutu parricidium imperaret. Jam omnes convenerant, & Rochus Gonsalvius Carne & Sanguine Christi saginatus optima hostia futurus, operi accinctus, ad obligandam fune campanæ lingulam se inclinaverat, cum Caarupe, invitatus opportunitate inferendi vulneris, oculorum nictu Marangoæ scelus mandat, qui clavam saxo capitatam in caput Patris optimi toro nisu vibrat, & uno ictu cerebrum è cranio extundit, exanimatque: diffractum caput alter repetitâ clavæ impulsione penitus conterit. Mox omnes inconditis clamoribus aëra, lymphaticorum in morem, complent: diceres fateri velle immensis ululatibus dignum facinus se edidisse. Exciverant hi clamores Alfonso Rodericium, in non remora cella quotidianæ precis pensum persolventem, & jam parabat ipse pedem è cubiculo efferre, de novitate percunctaturus, cum ostium parricidæ obsident. Primus insilit Areguarus, insignis veneficus, idemque Divinitatis phantasticæ usurpator, Caarupe germani fratris jussu, qui subito brachiorum amplexu Rodericium ligans, mandat, ut feriatur. Nec mora sicarii clavas rotant, vibrantque. Sed Rodericius, quamquam inter turbam & ictus piè anhelans, volebat ibi victima cadere, ubi Sacrificium offerre consueverat: verum erumpentem, nitentemque ad templum pergere; sicarii ultra progredi non passi, alteris clavæ rotationibus prosternunt, donec constaret etiam exspirasse.

CAPUT XXIII.
Rochus Gonsalvius & Alfonso Rodericius mactantur.

Rochi Gonsalvii mors.

Et Alfonso Rodericii.

UTROQUE extincto longus clamor dissonusque editus est. unis de facinore exultantibus, alteris (nam non omnes conspirarant) tristissimum ejulatum in commiserationis confessionem tollentibus. Parricidæ, nondum satiato furore, cadaveribus insultant, Rodericii corpus lumbis tenus truncant, crus evellunt, vestibus detractis, iteratis vulneribus utriusque membra deformant, denique circum templum ignominiosâ circuitione protracta, igne in ipsum templum injecto, flammis tradunt, Sacra omnia profanant, aram in frustra minuunt, calicem perfringunt, cerimoniarum codicem minutim concidunt, intemeratæ Virginis effigiem, quam Rochus Gonsalvius expugnatricem populorum vocitare & ad nova oppida fundanda secum portare solebat, dilacerant, Christi Crucî affixi icones duas reflexas in ignem mittunt. Felices in eo generosi Athletæ, quod eorum manibus morerentur, qui JESU & MARIE æque ac sibi essent infensi. Misso post hæc de utriusque necè ad Niczuvium nuncio, Barbari omnes ad parricidale convivium dilabuntur.

CAPUT XXIV.
Gesta post utriusque necem.

Parricida cadaveris deformant.

Sacra profanant.

Catechumenum
maclit.

Adolescenti
fortitudo.

CAPUT
XXV.
Rochi Gon-
salvii cor
portentose
loquitur.

Sagittâ
transfigitur.

CAPUT
XXVI.
Sociorum
occisorum
cadavera re-
cuperantur.

Barbarorum
erga instru-
ctores amor.

Ubi cum se quisque de scelere jactaret, & tandem avitarum superstitionum com-
potitationumque & luxuriarum importunum castigatorem periisse exultanter vo-
ciferaretur; aulus est senex, Guarobaii Sociorum amantissimi tum absentis socer,
quamvis nondum Baptismo initiatus, insolentes arguere, & exprobrare parricidis
atrocitatem, qui hospites omnibus utiles, nullis nocivos & inermes, non habitâ
hospitalitatis & beneficiorum ratione, crudeliter trucidassent. *Quæ insania, inquit,
hæc est de summo scelere triumphare, & ac si rem bellissimam fecissetis, immaniter exultare.*
Simul hoc dixit, simul parricidæ, factum suum sceleris nomine lugillari non ferentes,
in optimum senem irruunt, & tanquam in sacrilegi parricidii appendicem maclant
dilaniantque. Quid obstat, quin Anonimum hunc senem, adauctum nuncupemus?
quem verosimile est quodam entheo spiritu, aut haustâ divinitus flammâ impulsam,
ut castigaret verbis sceleratos, & mortem admitteret, quæ cum Baptismi cruenti
stolâ decorum Patribus suis in Cælum assumptis adjungeret. Stimulante adhuc
odio, parricidæ adolescentes duos, Rochi Gonsalvii in Sacris ministros, rapiunt,
deliberantque an in utrumque violenter agerent. Ex quo consilio sic discessum,
ut eorum prævaluerit opinio, qui assererent popularibus suis esse reddendos, ne in se
Paranenses exacerbarent. Unus ex his adolescentibus aulus est in vinculis parrici-
cidas recenti adhuc furore calentes acriter objurgare, minarique servitutum. Alter
facti Olei vasculum è manibus sacrilegorum eripuit: adeò nihil timet legitimo &
pio dolore infligatus animus. Ambo ad suos remissi magno adjumento fuere parrici-
dii feriem sedulo indagentibus.

BARBARI sequenti die, edormitâ crapulâ nihilo temperantiores, ad parricidii
locum turmatim se conferunt, ubi diligenter omnia scrutantes, ignem truncis
cadaveribus mitiorem fuisse reperiunt quam volebant. Interim accidit res mira
dictu: quippe Rochi Gonsalvii cor ex ipso cadavere gravi & articulatâ oratione in
hunc modum carnifices perstrinxit. *Occidistis, inquit, me vestri amantem: occidistis
corpus meum, & ossa mea confregistis, non spiritum, qui jam inter Beatos regnat. Ob
id magne vos manent calamitates, nam filii mei (Neophytos intelligebat) injuriam
Dei Matris Imagini illatam ulturi convolabunt.* Unanimes hoc asseruere auriti &
oculati testes captivi, quorum aliqui addidere alias voces ex eodem corde fuisse
auditas, quæ dicerent, se illis denuò adfuturum opemque laturum: adeò nihil
vindicte spirant Martyres in suos occisores, etiam post mortem benevoli. Prodigii
raritas non mansuefecit, sed exasperavit obstinatos. Quare Caarupe Marangoæ
tortori rursus mandat, ut Rocho pectus aperiat, scruteturque unde unde voces
emittat. Is dissecto pectore cor cum eripuisset: *Illo illo, inquit, præstigator loquitur,*
continuatoque furore sagittam, ferro cuspidatam, in illud collimat, transadigitque:
reliqui ignem sopitum resuscitant, in quem lacerata corpora iteratò projiciunt im-
maniter exultantes.

DUM hæc aguntur unus ex adolescentibus Paranensibus, quos ad suos parrici-
dæ remiserant, ex itinere ad Caasapaminienfes delatus, Petrum Romerum
de carorum Sociorum nece docet: quo audito nuncio Caasapaminienfes, pro more
gentis, horribili primùm silentio, deinde intercalaribus ejulatibus intemperanter
in luctum effusi sunt; donec incalescente dolore & in iram jam vergente, ab Romero
vindicte sibi permitti postularent. Romerus vindictam quidem dissuasit, sed rem
sibi gratam Christianoque nomini decoram facturos significavit, si ad recuperanda
occisorum Sociorum corpora pergere auderent. Nec mora Mbacaba, vir inter suos
nobilis ducentos circiter homines ex omni multitudine selectos armari jubet: ad
quos, *Eamus, inquit, & cum vita nostra periculo eorum cadavera dedecori subduca-
mus, qui mortem non timere, ut animos nostros excolerent: eorum exurias ab parrici-
dis vindicemus, qui nos à demonum servitute vindicatum venere.* Monenti verò
Romero, ne cadaverum fœtore ab pio munere deterreri se permitterent, unanimes
respondere, genuinos filios non abhorre ab carissimorum parentum fœtidis cada-
veribus: quo dicto militum more iter arripientes, eodem quo discesserant die, ad

necis

necis locum, parricidis ad rura dilapsis, vacuum deveniunt, raptimque, antequam ab rusticatione redirent, ex sopito jam incendio semiustulata Sociorum corpora educunt, atque eo quo venerant ordine, freudentibus nequicquam parricidis, diuque insequentibus, opima spolia reportant. Romerus, evaporato utcumque dolore, laudavit reduces, qui fidem in vindicandis sacris exuviis heroico facinore rei Christianæ se probaverant. Cum verò allata cadavera sigillatim exploraret, reperit inter semiustulata truncataque membra cor Rochi Gonsalvii sagittâ transfixum nihil igne læsum; ut sentires nihil nostrum ignem in cor cœlestibus ardoribus ignitum poruisse. Mox rudi pro tempore utrumque cadaver lipfanothecæ illatum est, donec cultiùs componerentur.

NON diu post Caarupe parricida, trecentorum hominum instructus acie, repentinus Caasapaminienfibus adest; Petrum Romerum, quem ob cœlibem vitam per ludibrium verulam vocitabat, de medio sublaturus. Municipes pro more rusticatum iwerant, soli que aderant juvenes decem, qui seniculo quodam duce arcubus & sagittis instructi contra confertam hostium aciem progredi ausi, adeo fortiter se gesserunt, ut illorum impetum detinuerint, arcuerintque, donec, concurrentibus jam, ex rusticatione Caasapaminienfibus, in fugam omnes, non sine suorum clade, nullo ex nostris desiderato, verterentur. Cui rei magnum momentum attulit ipse Romerus, qui pro tuendo grege determinatâ morte in equo cum duobus aliis Neophytis equiribus prodiens, ita terruit parricidas, ut fortitudinis miraculo attoniti freudentes furentesque, quod à vetula (ut aiebant) & pauculis adolescentibus reprimere tentare secundum impetum non ausi sint. Sed fredeant ringanturque amaro opprobrio parricidæ, nusquam tamen efficient, quin juvenes illi Caasapaminienfes per omnium ora volitent, qui vix ex barbarie in Catechumenorum Neophytorumque album relati, pro incolumitate advenæ magistri contra populares & amicos suos, contra confertam multitudinem pauculi certo se mortis periculo exponentes armaverunt pugnaveruntque, & ostenderunt Deum per pueros posse quod olim per locustas.

PAULO antequam hæc gererentur, hoc est, postridiè quàm Rochus Gonsalvius & Alfonsus Rodericus occisi sunt, Niezuvius, de eorum nece nuncio accepto, ferociter exultans, plumarum amiculo & reliquo horrendorum rituum ornamento se vestiens, eodemque cultu unam è concubinis ornari & se sequi iubens, popularium concionem vocat. Nox erat cum frequentissimi convenere. Quare tenebrarum & multitudinis opportunitate usus, omni circum igne extincto, postquam horrendum nescio quid in gutture turbinaisset, identidemque inani ex cucurbita crepitaculum agitaasset, & diu lymphaticas vociferationes intercalari silentio distinxisset; tandem horrore omnibus concussis, his ferme verbis Joannem Castillium de medio tollendum pronunciat. *Adeste rigrides, adeste, & in aurorem opprobrii mei unguis dentesque acuite, cur pigris? Etiam vos fascinavit advena? etiam vos rebellatis? Vestram fidem appello quotquot adestis, o viri, quam si obstinate denegatis, statutum mihi est ad astra revolare, & omnia elementa in vos armare, perdere, pertinaces. Ite & opprimite Sacrificulum advenam, pueros incantationibus allectos abluentem, jusque meum in seminarum præstantissimas impudenter denegantem.* Approbato furore, Potirava, & Quarabius Niezuvii foecer, delecto parricidarum habito, sceleris patrandi tempus & locum indicunt, dissimulanteque, ne præda elaboratur, omnia agi imperant. Fo tempore commodum parricidis accidit, ut nonnulli Ethnici religioni Christianæ nomen daturi ad oppidum venirent, quibus secum assumptis, ubi illuxit, Joannem Castillium domi Deum orantem adeunt, dolose postulantes, ut religionis candidatos in album relatos, velit pro more munusculo aliquo donare. Castillius advenas benevolè admissos in catalogum refert, largè que donat; quibus rebus intentum, sui que incautum, parricidæ à tergo invadunt, lacertos fortiter ligant, colaphis & fuste cadunt, contumelias onerant, fatuum appellant, è pede raptatum prosternunt. Tum ille, *Si, inquit, ob ea munuscula, qua impertior,*

Cor Gonsalvii ab igne illatum servatur.

CAPUT XXVII.
Petrus Romerus ad necem quaeritur.

Caasapaminienfium Adolescentium fortitudo.

Barbariter ventur.

XXVIII.
Joannes Castillius trucidatur.

Niezuvii debauchatus.

Parricidarum simulatio.

Joannis Castillii supplicium.

in me se vitis, omnia mea habetote, & me in mancipium vestrum servate. Ad hæc Barbari: *Non te, inquit, nec tua, sed exitium tuum, Sociorumq; per Parana & Trovaica litora sparsorum quarimus: peribunt, peribunt omnes nova superstitionis antistes: jam Gonsalvius & Rodericus pœnas insigniter dedere, te sublato, pergemus ad trucidandum Aragonam.* Castillius audito Alfonsi Aragonæ nomine, postulat ad eum conferri, ut coram & in ejus consortio maclaretur. Cùm non impetraret, & jamjam moriendum esse tumultuosè inelamaretur: *Non moriar, inquit ille, sed animus meus post tormenta aeternum vivet.* Sic loquentem oblongo fune vinciunt, & pœnè nudatum extra oppidum per spineta & torrentium saxeta, per asperos terræ hiatus, inter amaros jocos insanosq; clamores protrahunt. In itinere læpè faciem ense feriunt, corpus sagittâ transadigunt, oculos & alias corporis partes telorum euspidibus pungunt, per intervalla Tucandâ Niezuvii servulo ventrem fortissimi athletæ clavâ immaniter pulsante. Tandem multâ sanie & obvio luto deformati caput lapidibus obruunt, donec constaret etiam obiisse. Sacrum cadaver inter nova verbera & debacchationes, ut tygribus noctu esca fieret, in sylvas particiæ rapiunt; domumq;e, quasi re bellè gestâ, Niezuvio perpetrati facinoris feriem narraturi redeunt.

Mors.

CAPUT
XXIX.
Gesta post
Joannis Ca-
stillii necè
ab Niezu-
vio.

Niezuvius
Infanti re-
baptizat.

Templum
combustis.

NIEZUVIUS iteratâ carnificinâ lætus, occisi Castillii Sacerdotalibus vestibus, tanquam speciosæ victoriæ spoliis, se induens, simulq;e assumpto veteratoris superstitionis amiculo, multitudine adesse jussâ, vociferatur: non esse jam cur agrorum vastationem vererentur: jam tutò posse majorum more quotquot vellent uxores ducere: occiso Sacrificulo, Divinitatis autoritatem sibi rursum assertam esse. His dictis, ad contempionem Baptismi baptizatos pueros jubet ad se adferri, & tanquam exauthoratos de sacro gradu deponere posse, calidâ aquâ eorum capita lavat, sanctum Chrisma eluit, ne exorcisati talis mysterium remaneat, linguas sabulo fricans, conchâ asperâ abradit; nescius primi Sacramenti caracterem deleri non posse. Mox velut exauthoratos aliis ritibus inicit: expunctis Christianis nominibus vetera restituit: fingit nescio quem humorem clandestino artificio è corpore suo dimanare, quo ad denuò (si Superis placet) baptizandos resacrandosq;e utitur: infantium matribus mimo præstigiatori, non sine tripudio, applaudentibus. Secundum id, templo prius combusto, ceteraq;e supellectile direptâ, Niezuvius populâribus suis ad reliquorum necem animatis, in proximè sequentem diem ad Alfonsum Aragonam & Franciscum Clavicum, apud Piratinienfes curantes, occidendos protectionem indicit.

CAPUT
XXX.
Parricidæ
ad occiden-
dos Pirati-
nienfes So-
cios convo-
lant.

Parricida
furunt.

Socii fugere
coguntur.

Templum & pa-
leas ab igne
portentis e
servatum.

SED jam eò pervaserat fama conjurationis, & Socii Piratinienfes ad ritè admittendam pro Christi causa mortem incruento Sacrificio piisque animi affectibus se disposuerant. Indi verò quamvis numero pauci (nam multitudo ad rusticationem deflexerat) pro propulsando ab instructoribus suis mortis periculo consilia conferebant. Quibus in rebus dum sunt, ab vigilibus nunciatur non procul abesse Niezuvianæ factionis perduelles, inconditis clamoribus & pictis ad conciliandam formidinem corporibus extrema omnia minitantes. Patribus lubebat in ipso templi vestibulo mortem, multis votis expetitam, piè præstolari, nî obstitissent Neophyti Piratinienfes, gloriosam Patrum suorum necem sibi doctrinâ imposterum carituris damno fore contestantes. *Non vos, inquebant, ad Martyrii palmam differendam sollicitaremus, nisi certò sciremus cum nostra pernicie fore conjunctam.* Simul his dictis ad proximâ sylvæ latebras abripiuntur magis, quàm abeunt. Interim perduelles circiter trecenti, pauculis Neophytis Piratinienfisibus nequiequam reluctansibus, Divi Nicolai oppido potiuntur; Aragonam & Clavicum ad mortem quarunt; in eorum templum & domum turmatim invehuntur; omnia indagant; in parietes & tecta læviunt; ardente maximè Sole sub meridiem, mensè Novembri, hoc est æstivo hic tempore, in templi culmen aridâ paleâ contectum ignem injiciunt: cùm non arderent paleæ, Joannis Castillii librorum folia, quibus cristarum in vicem orabantur, ex capitibus suis detrahunt, inflammatâq;e applicant paleis; sed nihilo

fecius

secius palæ, non concepto igne præter naturam, Deo vim flammæ interdicente, illæse perseverant. Insolentia miraculi non placavit perfidos, qui perverſis interpretamentis rem miram elevantes, etiam quàm antea ferociùs iſtitere: actumque dere erat, nî è villis evocati Piratinienſes quamplurimi pugnam redintegrarent; in qua ſexdecim ex hoſtibus cecidere, plures vulnera acceperunt, reliqui fugere, nullo à noſtris, præter pauca & levia vulnera, accepto damno.

INTEREA Alſonſus Aragonæ & Franciſcus Clavius, magnâ rerum inopiâ, ad Conceptionis Ibitiraquanorum oppidum, coacti fugiebant, quò jam volaverat fama Niezuviânæ crudelitatis, & Didacus Alſarus convocaverat ad conſultandum oppidi primores: quorum Dux Nicolaus Nienguirus: *Nullum proderit, inquit, o pater, præter citata arma conſilium, citò prævertende ſunt hoſtium machinationes; ne nos in conſiliis captandis cunctabundos opprimant. Equidem de me meoſq; affectu ſic exiſtimari velim, uxores ceteraſq; neceſſitudines non priùs reviſuros, quàm hoſtibus reſpreſſis, carorum magiſtrorum necem copioſo parricidarum ſanguine expiaverimus.* Nec plura effatus, ducentos è popularibus ſuis armari & ſe ſequi jubet, beneque animatos ad tutandos Provinciæ fines, in Piratinienſem agrum deducit, ſatis ſe factarum putans, ſi nominis ſui autoritate hoſtem remoraretur, donec longinquiora auxilia convenirent. Interim, audito ab cæteris Sociis per reliqua oppida de Rochi Gonſalvii & Rodericii nece nuncio, inter moeſtiſſimos Indorum ejulatus ubique trepidatum eſt. Augebat metum ſparſus ab hoſte rumor de reliquorum oppidorum in omnium Sociorum necem conſpiratione. Singuli de abſentium Sociorum periculo magis, quàm de proprio, angebantur, verentes ne gravius aliquot malum inopinatis exurgeret. At ubi cognitum eſt Joanni Caſtillio illatam etiam eſſe necem, & ab Niezuvio ad belli Societatem ſollicitari Ethnicos mari Athlantico obverſos, ut reliquas res Neophytorum labefactaret, aucta in immenſum per cuncta oppida trepidatio eſt. Quare novi nuncii in Hiſpanorum urbes atque Indorum pagos longè lateque dimiſſi ſunt, qui noſtrorum militum paucitatem, & hoſtium numeroſitatem, periculique magnitudinem prædicarent: & quanta eſſet celerandi neceſſitas, atque quantum Sociis omnibus immineret diſcrimen, ſi ſe interiõres populi Niezuvio conjungerent, demonſtrarent. Interim militum manipulus ad Caſapaminienſes tranſmittitur, qui Petrum Romerum, hoſti maximè vicinum, periculo ſubducerent. Sed Caſapaminienſium primores ejus diſceſſum prohibere, affirmantes ſe cogitare non poſſe, niſi vellent Neophytorum omnes, Catechumenosque, ad latebras ſuas, paſtor deſtitutos, poſtliminio redire. Si remaneret, denuò facturos objectu corporum, ne aliquid grave ei accideret. Cedendum perentibus fuit, ne quid in bene meritis peccaretur. Inter has res, exploratores tres in manus venire: factoque examine repertum, eos parricidii participes fuiſſe, & animo hoſtili veniſſe, ut nempe Quaracipucutium, inter Ibitiraquanos primæ autoritatis Caſiquium, ad Niezuviæ partes conſanguinitatis titulo pertraherent. Aderat tum inter milites Quaracipucutius, qui interrogatus ab Didaco Alſaro, quid cum talibus cognatis ſuis agendum veller, reſpondit in eorum acta ritè inquirendum; & ſi nocentes eſſent, nullam ſuæ cognationis habendam eſſe rationem; nullum enim ſe veræ Religionis hoſtem inter affines ſuos in poſterum computaturum. Quare Didacus Alſarus ab exploratorum præcipuo arma deponi in experimentum jubet: ſed ille ferociter reſiſtens, pede retracto, ſagittam arcui aptavit, in Alſarum collimaturus, niſi ab circumſtantibus reſpreſſus, vinculis oneratus fuiſſet. Octingenti jam milites convenerant, quibus copiis Niezuviæ adhuc imparatum, & Iviſienſes in campum progreſſos, laceſſere placuit. Iviſienſi in oppido duos tantum ex hoſtibus reperere; ab quibus Antonius Bernal, Societatis noſtræ adiutor, eò ſe duci voluit, ubi Joannes Caſtillius occubuerat. Quò cum perveniſſet, Neophytus ex ejus comitibus unus repentinâ irâ incenſus, exprobrato captivis illis parricidio, clavam elevans, en ait, per acerbam ironiam, en clavam & alium de Societate Religioſum, feri ſi audeſ: ſed ante, hoc habe. Simul hoc dixit, in pectus & caput captivi clavam iteratò impingit: & actum erat de homine, ni Antonius noſter ex equo de-

*Parricida
ſugatur.*

**CAPUT
XXXI.**
*Iviſienſes
caſtigantur.*

*Ibitiraquanorum
ſolutio.*

*Sociorum
trepidatio.*

*Auxilia po-
ſtulata.*

*Exploratores
capti.*

*Didaci Al-
ſari pericu-
lum.*

*Neophyti in
parricidas
indignatio.*

*Caaror
recuperatur.*

*Irufentes
vincuntur.*

filiens, represso ferociente, tertium ictum divertisset. Mox pie veneratus Castillii exuvias, quod sindon deesset, talari se veste exuens, sacrum pignus semiuultatum eam involvit, & ad Piratinienſe oppidum reportat. Sequenti mane nostræ cohortes in conspectum hostium venere, à quibus cum Niezuviuſ & reos sibi tradi per internuncios postulassent, si pacem malleſt quam bellum, nullum præter tela responſum accepere. Quare tanto impetu inveſti ſunt, ut momento ferme temporis, fuſis fugatisque hostibus, victoriam cum multorum clade obtinuerint. Ex noſtris tres tantum deſiderati, triginta circa periculum vulnerati. Niezuviuſ primus ante pugnam fugiens, rate ex arborum ramis conſectâ, cum paucis comitibus, Urvaicâ tranſmiſſo, eouſque per varia loca profugus latuit, donec poſt aliquot annos in latronum manus incidens, furoris ſui pœnas lueret: etiam in miſeria ſua diu formidabilis, quod ejus conditio ignoraretur. Imbellis multitudo omniſ ſine ſpe reſtaurandi oppidi victoribus ceſſit. Niezuviuſ villas, quas cum concubinis numero pares habebat, flamma abſumpſit.

**CAPUT
XXXII.**

*De Caaroën
ſibus vindi-
cta ſumitur.*

*Emmanuël
Capralis au-
xilia adpro-
perat.*

*De ceteris
auxiliis.*

*Caaroënſes
ſuperantur.*

*Societatis
moderatio.*

*Parricida
aſtigati.*

POSTQUAM juſtæ iræ utcumque litatum eſt, Nienguirus in Piratipienſem agrum victores reducens, reperit nova conveniſſe auxilia: nam Emmanuël Capralis Alpoinus, nobilis Luſitanus, Hiſpanorum manipulum ſuis ſumptibus publicâ autoritate ex Sancti Joanniſ urbe octoginta leucis diſtante conduxerat, & ex Indorum oppidis Divi Franciſci familiæ ſubjectis Frater Gregorius Oluna, vir apprimè pius, ducentos Neophytorum & totidem Joannes Gamarra, vir immortalitate dignus, in Sociorum tutelam miſerat. Ex remotioribus verò Neophytorum noſtrorum coloniis Arapiſanduvius, & alii Caſiquii, non contemendam manuſ adduxerant. Ad quas res conſiciendas non parvum momentum attulerat Didaci Boroæ Aſſumptionis Reſtoris autoritas, qui fruſtra tentatis Paraquarienſium Hiſpanorum animis, ipſe per ſe recenſita auxilia contraxerat, & magnis itincribus, conſilii conferendi ergò (nam vices Provincialiſ abſentis gerebat) Piratipienſibus ſe adjunctum venerat. Viſeſimo Decembris Emmanuël Capralis, reliquorum Dux, copias omnes ad Caapaminienſes, ubi Petrus Romerus periclitabatur, celerimè deducit. Nec ſine providentia Numinis celeritas fuit: nam altero quam venerat die, Caaroënſes parricidæ numero quingenti, nihil noſtrarum copiarum conſcii, in Caapaminienſem agrum deſcenderant, & jam inſolenter immincebant oppido, cum noſtræ cohortes ex improviſo eductæ, tanto perduellibus, ad conſpectum præſertim Hiſpanorum equitum, terrori fuere, ut poſt primum incurſum, ſecundum inſultum non tulerint, ad proxima nemora tumultuoſè ſe recipientes: quibus hinc Capralis Alpoinus, hinc Nienguirus magnam cladem intulere. Multis fugâ dilapſis, quinquaginta captivi in poteſtatem venere, inter quos Caabure & Caarupe, necnon alii inſignes parricidæ. Altero mane militari ordine progreſſi, Caaroënſi oppido potiti ſunt. Ibi ſtatim de ſupplicio reorum actum. Multitudo cenſebat in omnes animadvertendum: pars ſanior pronuntiabat rebellionis capita ſolummodò eſſe amputanda. Societatiſ ſententiâ mitiſſima erat, noſtentis ſuas injurias ſanguine aut nimium juſtè ulciſci. Sed Capralis Alpoinus ita rem totam moderatus eſt, ut omnibus aliquid conceſſiſſe videretur: nam latâ in parricidas omnes capitiſ ſententiâ, duodecim tantum ex omni numero delegit, qui, quid alii mererentur, ultimo ſupplicio oſtenderent. Caabure & Caarupe, conjuratorum primi, laqueo vitam finire. Marangoa, Rochi Gonſalvii interfector, eo quo ſcelus patraſerat loco, è furca ſuſpenſus eſt. Potirava, conjurationiſ author, poſtquam aliquandiu cum Araguira Joanniſ Caſtillii interfectore fugiſſet, ab ipſiſmet Ethnicis ambo traditi ſunt: de quibus etiam poſtea ſumptum ſupplicium. Unus Caabure inter blaſphemias ineptias, non admiſſâ Fide Chriſtianâ, expiravit: reliqui primo Sacramento expiati pie mortem admiſere. Atque hi ad unum omnes cum reliquis captivis aſſerere, cauſas illatæ patribus neciſ nullas fuiſſe, quam quòd Chriſtianam religionem odiſſent, & ſuas antiquitates amarent. Marangoa moriens affirmavit, Rochum Gonſalvium verè poſt mortem loquutum fuiſſe, utpotè cujuſ os, cum cor loqueretur, contritum convuſumque à corpore

eſſet.

esset. Sic non frustra cecidit loquacis cordis vaticinium, afferentis, Caaroënles ob patratum facinus acerbas res manere, & pollicentis oforibus suis iteratum auxilium. Humanis iudiciis Divina subnectam: neque enim casu factum esse arbitror, ut omnibus & solis Sociorum intersectoribus, antea sanis, postquam capti sunt, fœdæ & maleolentes pustulæ in manibus nascerentur. Sanè Marangoæ manus ita imputraverunt, ut sibi ipse horrore esset. Cujus rei juratos testes ex tabulis publicis proferre possem. Atque hæc omnia documento esse possunt, quàm non lento gradu nobilia scelera prosequatur Divina Nemesis. Nemo ex Neophytis repertus est, qui pro cognatis suis perduellibus iudicem oraret, aut mallet condonari magis, quam puniri.

CASTIGATIS Caaroënſibus, Didacus Boroa factas Sociorum exuvias, securitatis & honoris ergo, ad Conceptionis oppidum transportari curavit: quarum oneri, per aliquot dierum iter, milites ex bello reduces, & nobiles Casiquii, sibi invicem succedentes, succollavere: donec Ibitiraquanorum oppido proximis sese obviam effunderet multitudo, & utrimque pompa, ovationi quàm funeri propior, ordinaretur. Præcedebant cum signis victores, post se captivos revinctos trahentes. Subſequebantur Ibitiraquanorum distincti ordines: primus erat puerorum vario plausu & fremitu acclamantium; his succedebant mulieres iussæ continere lachrymas ne mœstitiæ signis memoriam tantæ felicitatis fœdarent. Inde gradiebatur virorum agmen, quos excipiebant gentis primores, & quotquot variam musicam excolebant. Ferretorum latera claudebant nostri Sacerdotes, qui ex multis oppidis confluerant. Plebs arcibus triumphalibus vias ornaverât, & per iusta intervalla festos ignes incenderat, aliæque lætitiæ ostentamenta exhibuerat. Inter hanc pompam sacra cadavera in Conceptionis templum inducta honorifico pegmati imposita sunt. Postquàm pompæ tumultus subsedit Didacus Boroa pro suggestu luculentâ oratione eos laudavit, quibus sepulturæ honos habebatur. Victores appellavit, & in morte felices, qui inter ipsam virtutem defuncti sanguine suo gloriam æternitati consecrarant. Eos dixit Deo caros, & Superis pates, futurosque olim in terris venerabiles, necnon apud supremum Numen Americanorum patronos. Conversus deinde ad Hispanos milites, navatæ operæ gratias egit, monens Deum quidem & bonam famam viris gloriosis optimum præmium esse; sed Societati præterea curæ fore, ut beneficium in non ingratos homines collatum fuisse cognoscerent. Denique in immensum extulit Neophytorum Catechumenorumque virtutem, pro religione contra gentiles suos & necessitudines adeo fortiter pugnantium. Mox ritè compositis sub arâ cadaveribus, & auxiliariis copiis dimissis, pompa soluta est. Nec uno in loco honor Heroibus habitus est. Nam in Assumptionis urbe cives & uterque Magistratus, mixtis mœroris & lætitiæ signis, splendide parentarunt, Rochi Gonsalvii germano fratre Canonico, Ambrosii & Augustini hymnum in gratiarum actionem festivè admodum insonante. Idem præstitère nostri & Franciscanæ familiæ alumni, summopere aventes, ut sibi reliquiarum aliquid mitteretur, quas ubique summi viri venerati sunt. Antè eas Paraquariensis Episcopus in genua provolutus sanctè asseruit, se quidem eâ autoritate carere, quâ opus est ad Heroës Divorum albo inscribendos, sed neminem sibi obstiturum, quin privatim eos coleret. Mutius Vitelleſcus Generalis cor Rochi sagittâ transfixum, ex ipsa Paraquaria dono missum, in cubiculum suum inter sacram suppellectilem, non sine commendatione, intulit. Academia Cordubensis Gymnasticis encomiis: Nierembergii panegyri Hispanicâ Latinâque; Ioninus carmine; Ferrufinus Provincialis synopsis Regi Catholico inscriptâ; Alegambe inter illustres mortes elegantielogio; denique Didacus Boroa, ejusdem Provinciæ Præpositus, longâ & accuratâ iusti voluminis historiâ nostros Heroës celebrarunt. Mearum verò partium hic est breviter, quo quisque loco natus sit, & quibus moribus vixerit, posteritati commendare.

CAPUT

XXXIII.

Exuvie occisorum Sociorum intutum recipiuntur, & honorantur.

Honor funebres.

Panegyria.

Hispani laudati;

Neophyti, Catechumenique;

Socii ubique honorati.

CAPUT
XXXIV.
Rochi Gon-
salvii vitæ
tenor &
virtutes.

Parentes.

Virginitas.

Officia.

*Gonsalvius
septem oppi-
da fundat.*

*Gonsalvii
virtutes.*

ROCHUS Gonsalvius, ut ex authenticis tabulis constat, in Assumptionis urbe nobilibus parentibus ortus, pueritiam pietatis officiis exercuit: adeo in tenera ætate gravis, ut solo aspectu ab levitate coartatos coerceret. Adolescentiam disciplinis sabundè exultam innoxie transegit. Primùm ad aras facienti palmam plebs obtulit in conservata virginitatis symbolum, quam Neomystra ex animi modestia gestare renuit. Jam Sacerdoti duorum oppidorum extra patriam cura demandata est. Patriæ subinde restitutus, popularium suorum Ecclesiæ regendæ admotus, summæ integritatis famam adeptus est: quâ permotus Paraquariæ Episcopus, ei suas vices absens demandavit. Verùm dum se ultro peti ab honoribus videret, quadragenario major Societatem Jesu, ubi sciret integris repagulis aditum dignitatibus esse interdictum, ambivit & obtinuit. Adhuc tyroni Guaicurarorum Provincia obtigit, quam cum majore labore quam successu administrasset, domandis Paranensibus Præfectus est: apud quos conditis Jaguapvano & Itapvano oppidis, ad Urvaicam translatus, barbaram gentem patientiâ ac fortitudine ita domuit, ut apud Ibitiraquanos, Piratinienses, Jaguaraitenses, Japeivientes, Caasapaminenses, livisenses & Caaroenses oppidis fundatis multa millia Ethnicorum ad Christi partes traduxerit. Tandem ob Christi imperium dilatatum, Heroum purpuram adeptus, anno ætatis sexagesimo in cœlesti capitolio triumphum meruit. Vir planè in omni parte vitæ suæ mirabilis, indole placidâ & gravi, ita ut ejus facilitas nihil demeret authoritati, nec innata gravitas ab alloquio mortales absterreteret. In suscipiendis pro Christo laboribus pie temerarius; in ferendis planè ferreus. Non tantum cupediarum, sed etiam necessarii cibi & somni, plusquam decebat perpetuò laborantem abstinens. Orandi studium ardentissimum cum opere externo ita conjunxit, ut alteri dumtaxat, non utrique studuisse videretur. Urvaicensi & Paranensi missioni iteratò & diu præesse jussus, ex emplo potius quam voce moderabatur. Obedientiæ tenax erat, etiam cum dispendio propriæ æstimationis. Altitudinem animi per hæc maximè ostendit, quòd quamvis magnas res pro Dei gloria amplecteretur, nihil tamen atrogans, nihil superbum præferret. Lactea planè fuit Guaraniæ linguæ eloquentiâ: pro suggestu, quando res ferebat, acrimoniam adhibebat. His virtutibus postaritati & Cælo se commendavit Rochus Gonsalvius trium votorum solemniter in Societate professus, cujus infinita amplificandæ Dei gloriæ cupidò, & laborum in satiabilis fames, necnon demissio animi magnitudini par, ita se in omnium opinis nem insinuavit, ut passim ab domesticis externisque Sanctus appellaretur.

CAPUT
XXXV.
Alfonfi Rodericii vita.

Innocentia.

Erga Christum patientem amor.

AT Alfonso Rodericius, Zamortæ in Castella honestis progenitoribus natus educatusque, Societati nomen Villagarcia dedit. Non diu post maximè volenti Paraquaria Provincia obvénit. Confecito studiorum cutriculo Guaicuraræ primùm domandis, deinde Paraquariensibus, Ulvaicensibusque ad Fidem & humanitatem convertendis, sedulam operam navavit, donec trigésimo-tertio ætatis anno occumberet. Præter alias animi virtutes sic integritatem coluit, ut, teste Joanne Ferrusino Provinciali, semel acceptam in primo Sacramento innocentia stolam nullius gravis peccati labe infecerit. Christo verò pro nobis passo sic afficiebatur, ut cum ab eodem Ferrusinus percunctaretur, quid esset cur adeo juvenis propè cecutiret? candidè responderit, eam se pari oculorum defectionem ob quotidianas lacrymas, quas sibi Christi patientis meditatio e liceret.

CAPUT
XXXVI.
De Joannis Castillii moribus.

Castitia.

JOANNES Castillius vultu & moribus amabilis, Belmontanâ in urbe Toletani Regni, ditibus parentibus, bene ominato Crucis amatoribus die, decima-quarta Septembris, anno millesimo quingentesimo nonagesimo-sexto, natus, Latinas litteras sub Didaco Boroa, postea Paraquariæ Provinciali, in patria didicit. Adolescentis insidiantem pudori muliericulam atrepto fuste fugavit. Alios blandiusculis verbis se appellantes, tanquam pudori noxios, verborum & oris asperitate sæpè arcuit. Compluti philosophiæ dans operam, anno 1614, vigesima-tertia Martii, in Societatem cooptatus est. Martini Religionis tyrocinium notus Eusebio Nierem-

bergio

bergio (quem postea Hispanico Latinoque sermone laudatorem habuit) feliciter posuit. Gelidissimis noctibus procul ab lectulo vestes seponebat, ut postridie per algorem quartare cogeretur. Nihil de se magnifice loqui auditus est. Omnium amores castissimam oris venustate & urbanitate ad se alliciebat. Spreto parentum lachrymis, in Paraquariam navigans, triennio integro in Chilensis regni metropoli (In quo regno ejus patrus exercitus Regii instructor erat) latinam docuit. Inde in Tucumaniam revertens, Æthiopiis sibi blandientem fortiter abegit. Percorso quadriennali Theologiae curriculo, & ceteris religionis nostrae experimentis feliciter peractis, ad Urvaicenses missus in plenitudine aetatis, Christi die Veneris, & hora tertia, triumphum meruit. Nierembergus narrat, dum abs se Madrito discederet, in Indiam navigaturus, praesensisse nescio quos animi motus suggerentis venerationem erga Castellum: & exinde nunquam dubitasse, quin magna rei amantissimus juvenis coelitus destinaretur.

SED jam totis remis velisque vertor in Guairaniam, ubi Antonius Ruisius & Franciscus Diastanius, ab superioris anni expeditione reduces, Gualachorum regionem aggressi, inopinatam daemone cladem intulere. Regio Gualachorum, quos & Guanianas vocant, inter Taiaobae terras & Urvaicenses Iguasuanosque populos media, ad usque mare versus Brasiliam latissime excurrit. Gens omnis, ut lingua, sic moribus ab Guaranis differt, cum quibus paene continua praelia gerit. Numerosior longe foret, nisi domesticis se belligerationibus attereret. Ubi enim hydromelle in circularibus compositationibus incaluerint, oblectamento in furorem verso, obviis quibusque instrumentis in sese insurgunt, adeo ferociter, ut multi aut foeda vulnera accipiant, aut animam cum crapula & sanguine evomant. Quae festiuitates cum saepius occurrant, necesse est gentem omnem numero minui. Mortes augent frequentes magi, venena spargere & incantationibus mastrare assueti. Crebrum ipsis est cum daemone commercium. Venatione potius quam agricultura se sustentant. Exiguos pagos non longe abs se invicem semotos incolunt. Nullus ad eos haecenus Religionis Christianae ergo itaverat: ventitabant tamen finitimi ad ferrifodinas, quas pauculi Hispani non longe ab Piquirio Paranae influente exercebant. Igitur cum Gualachi fama percepissent magnum Taiaobam, cum quo bellum gesserant, abjurata feritate, Religioni Christianae nomen dedisse, ad Ruisium iterato nuncium misere, significantes aliquot pagorum municipales vitae Societatem, fundato magno oppido, amplecti velle. Ruisius in Incarnationis colonia cum Francisco Diastanio versabatur, cum id nuncii accepit: quo in socium assumpto, Villaricam difficillimo itinere petrexit. Inde ad Gualachos duo itinera erant: unum, quod per ferrifodinas quinque dierum intervallo ibatur. Alterum, quo adverso Hui-baño per Taiaobae & campestrium Indorum perpetuo belligerantium terras circumflectebatur: illo Ruisius, hoc Diastanius ingenti cum periculo processit: nam per eas terras aridissimas nullas haecenus penetrarat: primusque, favente Numine, feliciter eod perripuit Diastanius. Cui campestrium Gualachorum fines ingresso, sexto itineris per solitudinem die, majora pericula se ostentavere: duabus Antropophagorum cohortibus, & non post multo majoribus copiis occurstantibus, a quorum furore atque aliis discriminibus speciali semper Numinis favore se extricans, ad Gualachorum regionis partem peste infectam pervenit. Ubi ingentem infantium numerum, & interprete usum, quamplurimos adultos nostris Mysteriis prius imbutos sacris Undis abluit. Antonius vero Ruisius recto, ut dixi, itinere tendens, quinto postquam Villaricam discessit die, Gualachorum fines ingressus, grassante peste multis in locis, pluribus etiam capitibus salutare Aquas infudit. His rebus occupato, Chiquitorum trans flumen Piquirium incolentium nuncii occurrunt, unum de Societate Jesu Fidei Christianae magistrum & oppidi metatorem sibi concedi postulantes: quos spe alios domum remisit, spondens se eod Sacerdotem missurum, dum sufficientes Indi ad constandum justum oppidum concurrissent. Octo mensibus in peste infectis baptizandis positus, Ruisius & Diastanius tandem ad locum concurrerunt fundando oppido opportunum: quem locum insidebat Cohe

Parentum
conscriptus.

CAPUT
XXXVII.
Gualachi
excoluntur,
& apud eos
Conceptionis
oppidum
fundatur.

De Gualachorum
moribus.

TUTAO
NYXX
NYXX
NYXX
NYXX
NYXX

Gualachi
Socios expe-
tant.

Peste grassante
baptizantur.

Chiquiti
Christiana
legis docto-
res expe-
tant.

Conceptionis
oppidum
fundatur.

Iter aper-
tum.

Francisci
Dialtanii
labores.

CAPUT
XXXVIII
Guiravera
ad Christi
Fidem sol-
licitatur.

Demon dolo
suo capitur.

Casiquius, quinque filiorum pater, quorum singuli singulis pagis moderabantur. Præterea multi alii circum viculi novæ foundationi accedere optabant. Igitur magno Barbarorum concursu, erectâ solemniter Cruce, oppidi fundamēta jacta sunt, quod Conceptæ sine labe Virgini solemniter consecrare placuit. Sub hæc initia Curitus, Gualachorum potentissimus, magni nomen apud populares & Hispanos adeptus, Ruifii invitatu cum centum asseclis Socios convenit, spondens se aut in suis terris oppidum fundaturum, aut si juberetur, ad Conceptionis oppidanos adjuncturum. Primum placuit: itaque in patriam cum spe dimissus est: stupentibus Hispanis, simplex Sociorum verbum potentius fuisse, quàm arma sua, quibus desperaverant magnum Curitum aliquando subjugari posse. Post ejus discessum, quod ad Taiaobæ regionem circumflexum esset iter per Indorum belligerorum terras, Antonius Ruifius indicibili labore per intactas sylvas novam viam aperuit, quadriduo deinceps permeabilem. At Franciscus Dialtanus novo Conceptionis oppido præpositus, Gualachorum linguam ad præcepta artis primus reducens, & liminaria doctrinæ Christianæ documenta scripto explicans, futuris temporibus eam Domini vineam exculturis magnam utilitatem attulit. Præterea artes mechanicas, & præsertim fabrilem, quarum notitiam ingenii dexteritate per se indeptus fuerat, exercens, gentem novam ferramentorum æquè egentem ac cupidam sibi maximè conciliavit. Exstructo templo, quantâ poruit pompâ in sepulchrum intulit infantis corpuseulum, paulò antè mortem abs se singulari Dei providentiâ in una excursionè baptizatum; valuitque pompæ ostentatio ad permulcendos Barbaros, ut vellent deinceps infantes suos sacro Fonti lubenter exhibere. Fatendum tamen est, ex hac gente, ob ebrietatum & furibundorum rituum inveterationem, non admodum numerosos animorum fructus fuisse perceptos.

VBI Antonius Ruifius ad Taiaobæ terras aperto abs se itinere pervasit, ad Guiraveram novis foundationibus obnitentem, & nova oppida destruere conantem, Christi partibus conciliandum, animum adjecit. In quo superando ea fuit vis adhibenda, ut in ornamentum virtutis permixtus videretur, volente Jesu Socios suos valido iterum hosti opponere, ut quasi concatenata una alteri triumphorum materia succederet. Nam Guiravera, Antropophagorum ac Ariolorum in Guairania facillè princeps, ob carnis humanæ aviditatem, ab longinquis vicinisque populis tanquam hominum exterminator habitus, Christiani sanguinis præfertim sitiens, omnem posuerat operam, ut Simon Maçeta, ad quem quamplurimos suæ factionis Ethnicos Religionis Christianæ ergò transfugisse intellexerat, in castes ollasque suas incideret. Insuper Casiquis omnibus, potestatis metu aut ariolandi maleficio sibi adherentibus, denunciavit, neminem sibi suavius blanditurum eo, qui Ruifium laqueis suis irretisset, assumque suo palato obrulisset. Huic sævitæ individua erat superbia, quâ se turpis belluorum Sacerdotem magnum, tum Guairaniæ totius Ducem appellabat: eoque vesaniæ devenerat, ut ferociæ suæ vires non aliò, quàm ad avertendos ab Religione Christiana populorum animos, assertâ sibi phantasticâ Divinitate, usurpandas putaret. Ægerrimè ferebant Socii id hominis monstrum rebus veteribus conservandis & novis stabiliendis obstaculo esse. Idcirco eò omnes curas dudum circumtulērunt ad investigandum, num quâ via infestissimo hosti adeundo mitigandoque patēret. Sed ex variis experimentis ita didicerant, ut nullâ humanâ ope homo dæmonis familiaritate (ut ferebatur) infamis Christianis rebus conciliari posse crederetur: præter spem tamen dæmon suis artibus captus est. Nam cum ex Ariolorum cadaveribus oracula sua tanquam ex tripode promeret, renovatâ Pythagoræ *μετεμύχθουσι*, dixisse fertur, Quaracitii, olim ante mortem pro Deo habiti, animam in Antonii Ruifii corpus demigrasse, omnemque Divinitatem suam in eum transtulisse: quâ re pervulgatâ, Ruifius Deus esse & Quaracitii rediviva imago Ethnicorum omnium ore ferebatur. Quæ res præter dæmonis consilium haud minùs emolumentum dempsit Ethnicorum rebus, quàm adjecit rei Christianæ, plurimorum animis eâ occasione ab superstitione avertis; dæmonis dolo in favorem novæ legis cedente. Quippe Guiravera studio incensus

videndi

videndi Ruissi, seu, ut ipse aiebat, redivivi Quaracitii, post nuncios ultrò citròque missos, cum ducentis Indis militariter instructis, magno apparatu se dat in viam. Ubi Divi Pauli apud Inianenses oppido proximus fuit, certum hominem destinat ad Ruissum & Maçetam colloqui conditiones explicaturum. Non expectato tamen responso, ex improvviso oppidum ingressus, stentoreâ plusquam voce suiipsius mendax præco vociferatur, se suæ conditionis oblitum præter morem inpræsentiæ terram calcare voluisse, ut externorum Sacerdotum aspectu frueretur. Hæc & similia deblaterans Ruissum & Maçetam in foro offendit, ab quibus honestè sedentibus iussus est in humili scamno sedere. Sed ille intolerabili fastu, qualem nec mimi in scenis assumere solent, assecis suis imperat, detrahant sibi vestes, scamnumque & subpedale sternant: mox ipse confidens, & de feritate supercilioque aliquantum remittens, solito gentis more Socios salutatur: qui vicissim salutem precari, cum plura de his bonis, quæ Christus nobis acquisivit, addere vellent, ob Barbari inquietudinem, colloquio in opportuniorē tempestivitatē dilato, ab invicem discesserunt. Sed Socii, nullâ arte magis conciliari Barbarorum animos, quàm epulis, experti, duos boves maçant, captatâque lauto convivio, ceu diserto exordio, benevolentia, sic deinde Ruissus Guiraveram prodicionis metu omnia tuta timentem alloquens, reliquum Orationis pertexit. *Frustrâ, inquit, ô Guiravera, insidias eorum times, qui nihil magis, quàm pro augenda Dei gloria mortem oppetere appetunt: vides quantâ simplicitate nos tueamur, inermes inter armatos tuos satellites minime suspicaces, de laude excipiendis iis agimus, qui nihil satius habuisse dicuntur, quàm nos suis laqueis irretire, devorareq;.* Vni animarum lucro intenti nullorum corporibus hætenus noxi fuimus, nihil satius habentes, quàm si unius Dei cultus omnium cordibus insinuetur. Hæc spe freti pericula ridemus. *Ceterum non te decipiat, ô Guiravera, vani nominis umbra: nam ego & tu mortales sumus, nihil mihi de mendacis oraculis technis usurpo, nec tibi, quàm vanè iactas, Divinitatem attribuo. Ego & tu pulvis erimus è pulvere olim facti: hæc nostra origo est, idemq; finis.* Ergo, ô pulvis, detumescere, & tandem disce, quantum vilis terra portio ab omnium Conditore differat. *Quid te iactas de creato Orbe, qui hætenus ita te gesseris, ac si ad Orbis pestem natus esse videreris? non hominum creator es, sed destructor: non dignitatum arbiter, sed turpe vitiorum mancipium; non humani generis latitia, sed vorago, semesa adhuc eructans hominum corpora & aliis inhians: non rerum conditor es, sed ventosum demonis sternutamentum.* Ceterum sic habeto, eam esse Dei clementiam, qua semper parata sit suarum legum violatoribus, si supplices fiant, scelera condonare. *Hunc Deum reverere, ni æternum vindicem sentire mavelis: modo in patriam revertere, ponè te sequemur.* Ad hæc Barbarus, multum de superbia remittens, ita de se credi volebat, ac si dicta animo imbibisset: sed satis apparebat simulatè omnia agere, temporique servire. Plures ex Casiquiis, qui cum eo venerant, fastum hominis carpentes, nihil se magis velle, quàm Religionem Christianam capeßere, ostendebant, clam asserentes, si Socii in patriam suam venirent, plerosque Guiraveræ assecas, deserto eo, nomen Christo daturus. Ruissus porrò haud dubius populi studia Ariolorum & præcipuorum Casiquiorum autoritate regi, proinde illâ inclinatâ omnia in proclivi fore, Guiraveram aliquo officio sibi devinciendum existimans, illi virgam, qualem Magistratus ferre solent, Regis Catholici nomine tribuit, & ab quadringentis Neophytis armatis, honoris ergò, per oppidum deduci curavit: quibus officiis conciliatum se rebus Christianis utcumque ostendit. Post Guiraveræ discessum, de deducenda ad ejus terras colonia, spreto quovis periculo, à Patribus agitata est. Qua in re versanti Ruissio literæ redduntur, quibus monebatur Incarnationis oppidum ab Mamalucis latronibus infestari: quare Guiraveræ negotio dilato, summâ celeritate ad propulsandam injuriam ipsi abeundum fuit.

ALiquot Mamalucorum cohortes (de quibus suo tempore distinctius dicam) Tibaxivam fluvium, quâ Sancti Xaverii oppidum proximè alluit, transmiserant, nec longè ab Neophytorum nostrorum coloniis castra metari, Guairaniam totam non inani metu repleverant. Nam præterquam quòd immensam Barbaro-

rum,

Guiravera
cum Sociis
colloquium.

Antonii Rui-
ssii oratio.

Guiravera
uscumque
conciliatur.

CAPUT
XXXIX.
Mamalucorum adventus.

*Neophytos
captivos.*

*Christophorus
Mendoça
duo vulnera
accipit.*

rum, qui nondum nostris Sacris nomen dederant, sed ad ea capeſſenda præcincti erant, populationem fecerant, aliquot Neophytos Incarnationis oppidanos in captivitatē abegerant; qua de re Christophorus Mendoça religioſè conqueſtus, nihil aliud quàm diſſerata retulèrat. At ubi advēnit Ruiſius, urbanitatem apud latrones fruſtra eſſe arbitratuſ, Neophytis ſuader, ut ſe ſuaſquē neceſſitudines tueantur. Nec morâ mille Neophyti ad Mamalucos cum armis pergunt, quò antequàm pervenirent Joſephus Domenecus & Chriſtophorus Mendoça, Ruiſii juffu, caſtra latronum exiguo comitatu adeunt. Sed jam proximis latrones conſertim inſurgunt, ſclopeta explodunt, Indum unum è Sociorum comitibus occidunt, Chriſtophorum Mendoçam binâ in corporis parte ſagittâ feriunt; qui glorioſo periculo factuſ audacior, comite Joſepho Domeneco, per reluſtantes Mamalucos caſtra ingreditur, ducem latronum objurgat, captivos repoſcit; negantibus denunciât totius Guairaniæ Neophytos armorum jure uſuroſ. Nec plura effuſuſ, captivos ſolvit, educuſque ad Ruiſium magna cum laude reducit. Interim latrones, acie in Neophytos noſtros verſâ, prælio decertate velle videbantur, Ruiſio contempto, qui Dei & Catholici Regiſ nominibus interpoſitiſ ſummoperè flagitabat, ne bellum quàm pacem mallent. Tandem tamen motiſ caſtris ab Neophytorum noſtrorum oppidiſ tantisper receſſere; Ethnicorum captivitate ſe contentoſ fore, & ab Neophytis noſtris vexandiſ abſtenturoſ in ſpeciem oſtendenteſ. Quamquam Socii ſub hac herba anguem latere, magnum mox vulnuſ Guairaniæ inſiſtendum non obſcuriſ indiſiſ (& quod dolendum eſt) non inani eventu, verebantur.

**CAPUT
XXX.**
Sanctorum
Michaëliſ
& Antonii
oppida con-
duntur.

INTER has turbas Juſtuſ Vanſurkiuſ, Joanneſ Auguſtinuſ Contreraſ, Silveriuſ Paſtor & Ignatiuſ Martineſ, nuper ex Europa adveſti Sacerdoteſ, in Guairaniã Novembri meſe appulère, quibuſ ſtatim & agendi, & patiendi luculenta materia non defuit. Nam Coronati Campeſtreſ Indi, ad quoſ ante ſeſquiannum Antoniuſ Ruiſiuſ & Franciſcuſ Diaſtaniuſ fruſtra penetrare contenderant, primoribuſ gentiſ ad Chriſtophorum Mendoçam in Incarnationiſ oppido degentem miſſiſ, Sacerdoteſ ſibi dati & oppida fundari poſtulaveruſ. Quod longè ardentiuſ optavère, cum rumor increbuit, eoſ tantum in captivitatē ab Mamalucis abigendos, qui ſe Sociiſ Jeſu erudiendos non tradidiſſent. Quare Antoniuſ Ruiſiuſ, aſſumpto in ſocium Chriſtophoro Mendoça, ad eoſ progreſſuſ, omnia in procliviſ habuit. Ibitiruna meſ eſt aſperriſmuſ, triduo diſtans ab Incarnationiſ oppido, cujuſ montiſ incolæ juffuſ vicoſ ſuoſ hinc inde ſparſoſ diruere, & oppidum deſignato in loco conſtruere, imperata promptiſ animiſ fecère. Interim Chriſtophoruſ Mendoça ad Ibianguienteſ, mari obverſoſ populooſ, ſpe apud eoſ fundandi oppidi miſſuſ, cum infrequenteſ, & Mamalucorum metuſ hinc inde diſpalatoſ reperiſſet, centum Ethnicorum familiaſ ſecum adductaſ novioſ Sancti Michaëliſ oppidanis aggregavit, adeò ut in nova colonia duo jam mille capita cenſerentur; quibuſ Juſtuſ Vanſurkiuſ Manſilla, linguæ Indiæ nondum perituſ, ex ſcriptiſ tabuliſ noſtræ Fidei rudimenta indefeſſuſ explicabat: quâ aſſiduitate factum, ut breviſ balbutire & tertiare verba deſinens, Chriſtianiæ doctri-næ præcepta pro dignitate tradere cœperit. Iſ ex ſeptem germaniſ fratribuſ, pleriſque ad magnaſ natiſ, unuſ fuit, qui ſingulari exemplo Societatiſ nomen in Flandro-belgica Provinciã dedère. Jactiſ Sancti Michaëliſ oppidi fundamentiſ, Antoniuſ Ruiſiuſ, Pataguiruſ ſuſvivo, inſigni Caſiquio, adnitate, uniuſ diei itinere ultraſ progreſſuſ, aliud oppidum ex reductione Barbarorum inchoavit, Divoque Antonio, Monachorum Principi, conſecratum, Petro Molæ, Apoſtolico planè viro, regendum tradidit: quò tot Barbari confluxere, ut primo bimelſtri duobuſ capitum millibuſ & quingentiſ novellaſ reſpublicaſ ſtererit.

*Duo capitum
millia red-
uſta.*

*Juſti Van-
ſurki Man-
ſillaſ primiſ
laboreſ.*

*Sancti An-
tonii oppi-
dum adifi-
catum.*

*Sex mille &
quingentiſ
reduſti.*

**CAPUT
XXXI.**
Sancti Tho-
mæ oppidi
fundatio.

NEC infelicuſ reſ geſta eſt ad Taiaobaſ terraſ: nam cum Franciſcuſ Diaſtaniuſ, Ruiſii juffu, ex Conceptioniſ Gualachorum oppido ad Archangelorum coloniam tantisper adminiſtrandam veniſſet, aliquot Caſiquiſ Guiraveranæ factioniſ cum convenère, oppidum ſibi conſtrui tanto conatu poſtulanteſ, ut eiſ moſ geriſ debuerit. Inter Archangelorum & Sancti Pauli oppida æqualiſ fermè intervallo

locuſ

locus erat eminens, quod Divi Thomæ cœmeterium Barbari ex Majorum traditione idè appellat, quò olim Divus ille Indorum Apostolus, per eas terras transiens, magnam multitudinem post Baptismum ibi sepelisse diceatur. Qui locus, quia magnas opportunitates habebat, & circumvallatus esset multis Ethnicorum pagis, ad fundandam oppidum ab Diastanio, erectâ Cruce, designatus est: & ut mireris Dei opera, ultro tradidère sua nominaii, qui Ruisum sapius ad necem quæsierant; & inter Antropophagos crudelissimi habebantur. Præter quadringentas familias spontaneè se statim novæ fundationi devoventes, toridem alias per sylvas & arduas rupes excursione factâ, idem Diastanius reduxit, constructumque oppidum Divo Thomæ jure bono consecravit. Inter has progressionum felicitates pestis pleraque Guairaniæ nova oppida vastans, Sociis laborandi materiam propè infinitam præbuit. Sed longè major eorum animos afflictabat sollicitudo reputantium, quò tandem vergerent tot latronum cohortes, verentiumque, ne, excusso omni metu, spretaque Sacerdotum reverentiâ, & jam libato Sacro Sanguine, palam Neophytis nostris bellum indicere auderent. Augebat suspiciones novus Paraquariæ Prætor, ex Europa per Brasiliam eo, quo latrones ventitate itinere solebant, recens in Guairaniam invehens, qui quia Societatis rebus infensus erat, lugubrem historiæ materiam præbiturus timebatur.

IN portu Boni-aëris naufragata concordia, & ejus loco emergens discordia, Republicæ capita periculose inter se commisit. Prætor fluminis Argentei honestissimum virum Commissioni Sanctæ Inquisitionis & Bullæ Cruciatæ præpositum in vincula magno cum dedecore trahi jusserat; Episcopus verò, prætenso jure Ecclesiastico ob personæ munia, ad se causam pertinere aiebat: cum non impetraret, imperatâ Clericis suis invasione, vi perfractò carcere, è vinculis hominem educit. Prætor armari cives, tormenta onerari, tympana pullari, & omnia ad vim parari jubet. Episcopus contra lugubri campanarum sono urbem Sacris interdicit, Prætozem fulmine Ecclesiastico terit: urbs factionibus discinditur: & nihil propius erat, quàm ut periret, nisi Societas Episcopum & Prætozem utcumque conciliasset: qui tumultu utrimque sedato, & armorum pœnarumque Ecclesiasticarum minis amotis, lire ad Senatum Regium dejectâ, jus suum deinceps legitime & inter fori claustra procurarunt. Sub finem anni, Mutii Vitellefci Generalis litteræ apertæ sunt, quibus primo loco Joannes Romerus, pro Nicolao Durando Mastrillo in Peruviam revocato, Paraquariæ Provincialis designabatur. Sed quia deponantem ætatem excusabat, secundæ litteræ referatæ sunt, Francisco Valquio Truxilio Provincialatum in casu mortis demandantes. Cujus res antequam scribere aggrediar, pro instituto meo, Nicolaum Durandum Mastrillum, Provinciæ nostræ utilissimum virum, debito obsequio prosequi lubet.

NICOLAUS Durandò Mastrillo patria fuit Nola, Neopolitani regni urbs inclita. Nobilitatem è Mastrillorum stirpe non sine Hispani sanguinis mixtione hausit. Carolus & Gregorius Mastrillos, Societatis nostræ viros, planè illustres partuos, Marcellum verò Xaverium Mastrillum nostri avi Heroem clarissimum nepotem habuit. Centurionis gradum pænè puer adeptus est, ut nempè plurâ ornamenta pro Christo sperneret. Neapoli Societatis tyrocinii & studiorum philosophicorum curriculo emenso, Apostolicorum laborum sitiens, in Peruviam navigavit. Sacerdotio insignitus, ob adeptam linguæ Quichoæ peritiam, per Guamangæ tractum ad Ethnicorum terras obedientiæ alis delatus, multa pro augenda Dei gloria & diu pettulit. Arequipam missus, ad Condesuios Barbarie insignes populos excursione factâ, memorabili illâ cinerum pluvia pænè obrutus fuit. Inde redux Julide Rectorem egit: ubi Aimarram linguam discens gentes illas barbaras, uti Alegambe refert, Apostolico spiritu excoluit. Deinde non interrupto labore Quitensis & Chuquisacensis Collegiorum Rector fuit, donec Alvares de Paz, Peruvix Provincialis, eum in Socium assumeret: quo in munere sexennio posito, anno hujus sæculi decimo-octavo Procurator Romam missus, ita se Murio Vitellefco probavit, ut

Sancti Thomæ cœmeterium.

Franciscus Diastanius oppidum fundat.

Quingentæ familias reducantur.

Pestis.

Belli metus.

CAPUT XXXIIII.
In Boni-aëris portu turbatur.

Discordia inter Prætozem & Episcopum oritur.

Ab Societate utcumque sopitur.

CAPUT XXXV.
De Nicolao Durando Mastrillo Provinciali.

Ejus parentes.

Pueritia.

Navigatio.

Missiones.

Offici.

Status Pro-
vincia.

Alia Duran-
di officia.

Virtut.

Mort.

cum summis muneribus admovendum (nisi ipse religiosè restitisset) in Europâ retinere voluerit. Post procurationem Romanam, & aliquamdiu gestum Limensis Collegii rectoratum, legitimis Generalis litteris Paraquariæ Provincialis dictus, ea fecit quæ hæcenus scripsimus. Provinciam capessens, viginti-quinque domos regendas accepit, & quamvis is sedium numerus, abscisso Chilensi regno, & Calchaquinâ valle desertâ, necnon Jaguapuano apud Parancenses, Regum apud Guaicurâos, Iivisensi & Caaroënsi apud Urvaicentes oppidis destructis, ad quindecim reductus fuerit, tamen successori suo unam supra viginti sedes apud Indos, & decem apud Hispanos reliquit. Primus ipse Provincialium aperto novo itinere in Guairaniam penetravit. Post gubernatam Paraquariam bis Provinciæ Peruanæ, & semel Collegio Limensi præfuit: clarissima quovis in magistratu excellentis prudentiæ specimina dedit. Ejus magnificentiæ Lima, Quito & Chuquisaca, templa sua Europæis molibus invidenda debent. Demissi animi modestiam tum maximè prodidit, cum post gesta tot munera Æthiopum curæ se totum tradidit. In adversis fortitudo, in admovendis rerum gerendarum obstaculis magnanimitas, & ne singulas appellem virtutes, omnes in eo fuere gestis muneribus pares. Didacus Boroa, audiente me, asseruit, in eâ opinione se esse, ut existimaret, nullum virum ex Europa in Americam clarioribus dotibus præditum navigasse. Limæ, anno hujus sæculi quinquagesimo tertio, ætatis octogesimo-septimo, in ita Societatis sexagesimo-octavo, totius Peruviæ luctu, cujus ipse amorem & reverentiam planè singularem promeritus fuerat, piè uti vixerat, fati concessit.

